Kinnitatud
keskkonnaministri 31.05.2022
käskkirjaga nr 1-2/22/188
Lisa 2

Põllumajanduse ja kalanduse tulemusvaldkonna 2021. aasta aruanne

Sisukord

1 Tulemusvaldkonna üldinfo 3
2 Tulemusvaldkond 4
Tulemusvaldkonna eesmärkide saavutamine ja eelarve täitmine 4
3 Põllumajandus, toit ja maaelu programm 10
3.1 Teadus ja innovatsioon ning teadmussiire 11
3.2 Meede – Põllumajanduskeskkond 12
3.3 Meede – Taimetervis, loomade tervis ja heaolu 16
3.4 Meede – Toiduohutus 22
3.5 Meede – Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses 28
3.6 Meede – Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine 32
3.7 Meede – Maa- ja rannapiirkonna areng 39
4 Kalanduse programm 43
4.1 Kestlik kalandus 43
5 Aruandeaasta eelarve täitmine 49

1 Tulemusvaldkonna üldinfo

Tulemusvaldkond	Põllumajandus ja kalandus
Valdkonna arengukava ja seotud strateegilised dokumendid	Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 Programm „Põllumajandus, toit ja maaelu 2021–2024“ Programm „Kalandus 2021–2024“
Tulemusvaldkonna eesmärk	Eesti toit on tarbijate poolt eelistatud, elukeskkond on hoitud, toidusektori ettevõtted on edukad ning maa- ja rannakogukondade elujõud kasvab.
Eesti 2035 sihid	Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed. Eesti majandus on tugev uuendusmeelne ja vastutustundlik. Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond. Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik.

Programm	Programm „Põllumajandus, toit ja maaelu 2021–2024“
Programmi eesmärk	Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond
Vastutav ministeerium	Maaeluministeerium

Programm	Programm „Kalandus 2021–2024“
Programmi eesmärk	Kestlik kalandus, mis tagab sektori konkurentsivõime ning kalavarude säästliku majandamise.
Vastutav ministeerium	Maaeluministeerium, Keskkonnaministeerium

„Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“[1] (PÕKA 2030) seob tervikuks põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse, toiduainetööstuse ning maa- ja rannapiirkondade arengusuunad. Arengukava eesmärk on kaasa aidata nende valdkondade konkurentsivõime suurenemisele, toidujulgeolekule, maa- ja rannapiirkondade kestlikule arengule, heale taime- ja loomatervisele, muldade seisundi paranemisele, toiduohutusele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele. Sellega loob PõKa 2030 neis valdkondades lisandväärtuse suurendamise eeldused, võttes arvesse biomajanduse, säästva arengu ja keskkonnaalaseid eesmärke, ning loob võimalusi valdkondadevaheliseks koostööks.

Esimese alaeesmärgi: **Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond** - saavutamisega on seotud seitse lõimuvat tegevussuunda. Teine alaeesmärk: **Kestlik kalandus, mis tagab kalandusvaldkonna konkurentsivõime ja kalavarude jätkusuutliku majandamise** - hõlmab ühte tegevussuunda. Arengukava eesmärgid ja tegevussuunad arvestavad nii kestliku arengu kui ka kliimamuutuste leevendamise ja kliimamuutustega kohanemise vajadustega. Horisontaalsed arendusteemad hõlmavad biomajandust, eksporti ning keskkonda ja maapiirkondade terviklikku arengut.

[1] Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 | Maaeluministeerium (agri.ee)

Arengukava alaeesmärkide saavutamiseks on koostatud programmid: **Põllumajandus, toit ja maaelu ning Kalandus** (ühisprogramm Keskkonnaministeeriumiga).

Maaeluministeerium koostab igal aastal põhjaliku **põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaate**, mida on võimalik lugeda Maaeluministeeriumi kodulehelt[2].

2 Tulemusvaldkond

Tulemusvaldkonna eesmärkide saavutamine ja eelarve täitmine

Tabel 1. Tulemusvaldkonna mõõdikud[3]

		Tegelik täitmine		Sihttasemed	
TUV Põllumajandus ja kalandus		**2020**	**2021**	**2021**	**2022**
	Põllumajanduse, metsamajanduse, kalapüügi ja toiduainete tootmise ning joogitööstuse loodud lisandväärtus hõivatu kohta kolme aasta liikuv keskmine	29 798	-	25 500	30 500
	Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi ja impordi väärtuse suhe	0,88	0,83	0,79	0,80
	Kodumaist toitu osta eelistavate Eesti tarbijate osakaal, %.	74	-	75	75
	Toiduohutuse baromeeter	99,28	99,33	≥ 100	≥ 100
	Kasvuhoonegaaside (KHG) heide põllumajandustoodangu väärtuse kohta, tonni tuhande euro kohta	2.32	-	≤ 2,5	≤ 2,5
	Maapiirkonna elanike vanuses 20–64 tööhõive määr, %	76,1	78,3	77,8	78,1

[2] Ülevaated | Maaeluministeerium (agri.ee)

[3] Tulemusvaldkonna mõõdikutega seotud lisandmaterjaliga on võimalik tutvuda Maaeluministeeriumi veebilehel Lisandmaterjal. „"Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030" eesmärgid ja mõõdikud (agri.ee)

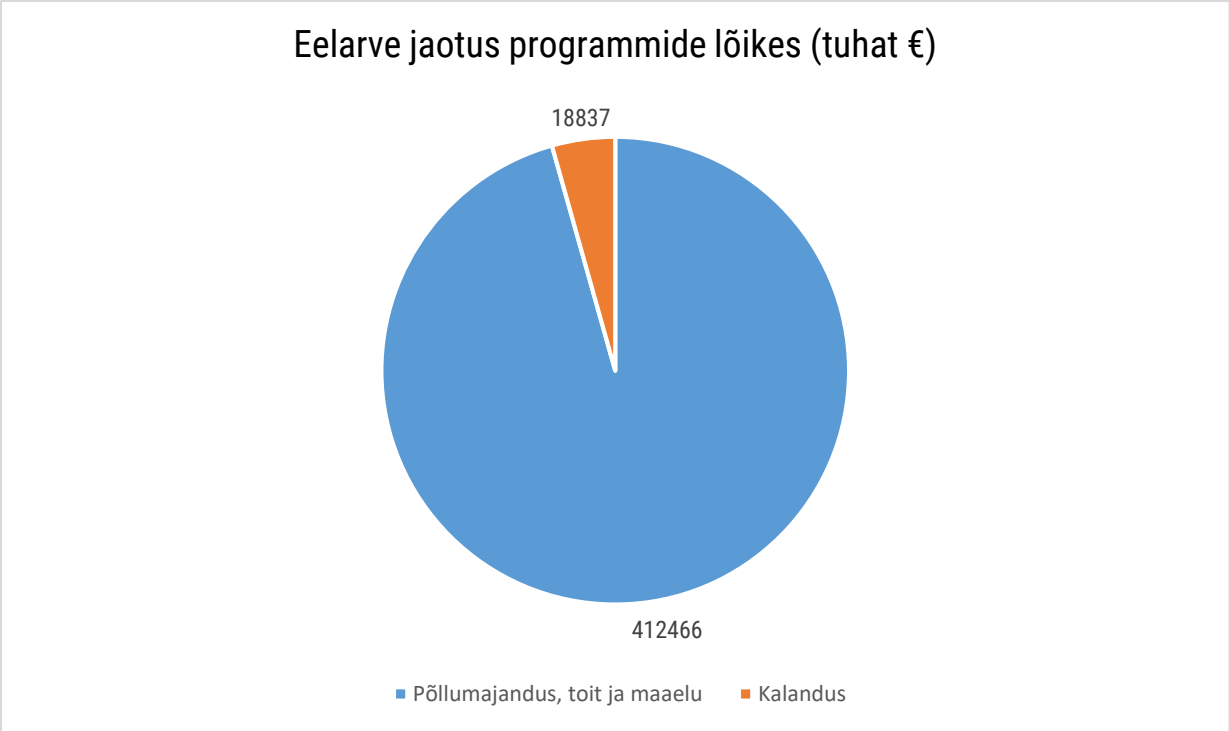

Joonis 1 Tulemusvaldkonna eelarve jaotus programmide lõikes

Tabel 2. Tulemusvaldkonna eelarve täitmine (tuhat €)

	Esialgne eelarve	Lõplik eelarve	Täitmine (+/-)
Põllumajandus ja kalandus	**-439308**	**-431303**	**-411948**
Kulud	-436957	-425363	-408007
Investeeringud	-2351	-5940	-3941
Põllumajandus, toit ja maaelu	**-410864**	**-412466**	**-395838**
Kulud	-408557	-407164	-392303
Investeeringud	-2307	-5302	-3535
Kalandus	**-28444**	**-18837**	**-16110**
Kulud	-28400	-18199	-15704
Investeeringud	-44	-638	-406

Tulemusvaldkonna lühianalüüs: arengud ja väljakutsed

Põllumajandus- ja kalandussektoril koostöös toidutööstusega on oluline roll eestimaalaste toiduga varustamisel. Riigi seisukohalt on väga oluline võimekus ennast ise tähtsamate toiduainetega varustada, mida tõestas ka 2020. aasta kevadel alanud COVID-19 viiruse levikust tulenev pandeemia. Koroonaviiruse pandeemia mõjutas suuresti sektorit ka 2021. aastal, mis tähendab, et tuli leida uusi võimalusi sektori toetamiseks. Mõju majandusele on mitmetahuline, nii põllumajanduse kui ka kalanduse tarneahela toimimist mõjutasid HoReCa (toitlustuse ja majutuse) sektori raskused, mis avaldas mõju kõigile ahela lülidele. Pidevalt on kallinenud sisendi- ja tööjõukulud, esinenud on tõrkeid tarneahelas. Praeguses turuolukorras ei kata toodangu turustamisest saadav tulu tihti tootmiseks tehtavaid kulutusi. Ebakindlus majanduses püsib, mistõttu ei parane turuolukord kiiresti.

Koostöös sektoriga töötati 2021. aastal välja mitmeid põllumajandus-, maamajandus-, ja kalandussektorile olulisi toetusmeetmeid kriisiga toimetulemiseks:

- 2021. aasta kevadel anti põllumajandustootjatele COVID-19 puhangust tingitud erakorralist toetust suuruses 15,8 mln eurot.
- 2021. aasta lõpus eraldati piima- ja sealihatootjaid 5,5 mln euroga Covid-19 mõjudega toimetulemiseks.
- Kalapüügitoodete töötlejaid toetati 433 503 euroga, et kompenseerida välisturgude ära langemisest tingitud majanduslikku kahju ja vältida ladudes seisva ahvenafilee raisku minemist. Ahvenafileed anti abivajajatele Toidupanga kaudu.

Koroonapandeemia ja ärev julgeolekuolukord Euroopas, ka loomataudide levik ja rahvusvahelised kauplemispiirangud on põhjuseks, et aina rohkem pööratakse tähelepanu rahvusvaheliste tarneahelate haavatavusele ja toidu varustuskindlusele. Maaeluministeerium tegi 2021. aastal ettepaneku lisada toiduvarustuskindlus valmisoleku seaduse eelnõusse elutähtsa teenusena. Toidutootmisel on ülekaalukas mõju ühiskonna toimimisele ja selle katkemine ohustab vahetult inimeste elu ja tervist. Toiduvarustuskindluse lisamine elutähtsate teenuste hulka pakub väljakutseid ka 2022. aastaks, mil töö VOS-ga jätkub ning tuleb pidada läbirääkimisi ja sõlmida kokkuleppeid toiduvarustuskindluse mõistes elutähtsate teenuste osutajatega.

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksti ÜPP raames 2021. aastal toetusi kokku ~347 mln eurot.

2021. aastal jätkusid Ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) strateegiakava 2023-2027 ja Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi (EMKVF) 2021-2027 rakenduskava ettevalmistused. ÜPP strateegiakava eesmärgid on tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse; edendada keskkonnahoidu ja kliimameetmeid ning panustada Euroopa Liidu keskkonna- ja kliimaeesmärkidesse; parandada maapiirkondade sotsiaal-majanduslikku olukorda. Sellega suunatakse põllumajandus-, toiduainesektori ja maaelu arenguks 1,4 miljardit eurot EL vahendeid. 2021. aastal toimus 6 juhtkomisjoni istungit, lisaks erinevad temaatilised arutelud sektoriga, alustati mitteametlikult läbirääkimisi Euroopa Komisjoniga ning viidi läbi suur osa eelhindamise ja KSH hindamise protsessist. VV andis aasta lõpus (16. detsembril) heakskiidu ÜPP strateegiakava eelnõu Euroopa Komisjonile esitamiseks. EMKVF rakenduskava toetab kalanduspoliitika ja merenduspoliitika rakendamist kolme prioriteedi kaudu: soodustada kestlikku kalandust ja mere bioloogiliste ressursside kaitset; aidata kaasa toiduga kindlustatuse tagamisele Euroopa Liidus konkurentsivõimelise ja kestliku vesiviljeluse ning turgude kaudu ja võimaldada sinise majanduse kestlikku kasvu ning aidata saavutada rannapiirkondade jõukust. 2022. aastal valmistatakse ette seadusloomepakette (meetme määrused) ja toimuvad tihedad läbirääkimised Euroopa Komisjoniga, et 2023. aastal oleks võimalik paljusid meetmeid juba rakendada.

Fookuses on olnud erinevad eesti toiduga seotud tegevused. 2021. aastal sai heakskiidu **Eesti toidu visioonidokument 2022-2025**, mis kujundab Eesti toidu tutvustamise ja müügiedendustegevuste suunad nii koduturul kui ka välisriikides, keskendudes tarbijate teadlikkuse tõstmisele, kohaliku toidutootmise väärtustamisele, toidutootjate konkurentsivõime ja elujõu tagamisele ning toidukultuuri populariseerimisele. Visioonidokumendi raames tuuakse fookusesse toidusüsteemide kestlikkus, mis rõhutab toidu tootmisel senisest enam keskkonna ja kliimaga seotud aspekte ning keskendutakse tarbijate teadlikkuse tõstmisele.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport ja import oli läbi aegade suurima väärtusega. Eestist eksporditi 2021. aastal põllumajandussaadusi ja toidukaupu jooksevhindades 1,5 mld euro (~9% kogu ekspordist) väärtuses ning imporditi Eestisse 1,8 mld euro eest. Võrreldes 2020.

aastaga kasvas eksport 3,5% ja import 9,4%. Kaubavahetuse puudujääk oli 306 mln eurot, mis oli 104 mln euro võrra suurem kui aasta varem. Kaubanduse puudujääk suurenes jõudsamalt kasvanud impordi tõttu.

Roheüleminek, kliimamuutuste pidurdamine, elurikkuse säilitamine on sektori jaoks oluliseks väljakutseks, kuid pakub ka võimalusi keskkonna hoiul põhinevate ärimudelite kasutuselevõtuks.

Hea keskkonnaseisund panustab Eesti kui atraktiivse elukeskkonna ja kvaliteetse toidu tootja kuvandisse. Nii loodusressursside olukord, kliimamuutused kui ka laiem ühiskondlik ootus eeldab, et toidu tootmisel arvestataks keskkonnaga: põhja- ja pinnavesi oleks heas seisus, maa- ja mullakasutus tasakaalustatud ja jätkusuutlik, liigid ja elupaigad säilinud, ohud inim- ja loomatervisele ära hoitud, maastikud mosaiiksed ning kliimamuutuste mõjuga on arvestatud.

Keskkonnahoiu täiendavaks tagamiseks soodustatakse põllumajanduses **keskkonnasäästlike majandamisviiside kasutuselevõttu ja jätkuvat kasutamist**, peamiselt ÜPP toetuste abiga. Pea kogu põllumajandusmaa on seotud nõuetele vastavuse süsteemiga, mis tagab, et toetusi saaksid täies mahus need taotlejad, kes järgivad keskkonnakaitse, loomade heaolu tagamise, rahva-, looma- ja taimetervise kaitse ning põllumajandusmaa heas korras hoidmise nõudeid. Keskkonnasõbralikult majandatava maa osakaal kasutuses olevast põllumajandusmaast oli 2021. aastal 88,4%.

Euroopa Komisjonis alustas 2021. a sügisel tööd üldise toiduseaduse ja **kestlike toidusüsteemide töögrupp.** See hõlmab põllumajandus- ja keskkonnapoliitikat, toiduohutust ning tervist. Praegu ei ole EL tasemel raamõigusakti kestlikkuse kohta nagu nt on EL toiduseadus toidu- ja söödaohutuse kohta. Eesmärgiks on toidusüsteem, mis oleks kestlik. Kestlikkusel on kolm mõõdet. Majanduslik, keskkondlik ning sotsiaalne. Selleks, et süsteem oleks tasakaalus, peab olema tagatud majanduslik kasu kõigile osalistele. Kuid majanduslik kasu ei saa tekkida keskkonna ega inimeste tervise arvelt. Kestlikud toidusüsteemid panustavad mõlemasse sihti. Meie praegune toidusüsteem pakub meile võimalust tarbida laias valikus, kvaliteetset ja ohutut toitu, kuid sellel on suur ülemaailmne keskkonna- ja sotsiaalmajanduslik jalajälg ja pikas plaanis ei ole see enam jätkusuutlik. Praegune toidusüsteem vajab muutust. Toidusüsteemist tuleneb 34% kasvuhoonegaaside tekkest, jätkates „*business as usual*" kasvab see 30-40%, tulenevalt maailma elanikkonna kasvust kasvab ka toidu nõudlus aastaks 2050 50-70%.

Tarbitava **toidu ohutus ja kvaliteet** ning võimalus teha teadlikke ja tervist toetavaid toitumisvalikuid on olulised elanikkonna tervist mõjutavad tegurid. Toiduohutuse poliitika põhineb integreeritud lähenemisel, hõlmates erinevaid etappe toiduahelas ehk „põllult lauale" lähenemist. Võtmesõnad on teadusel põhinev riskihindamine ja tarbijakaitse, mis võetakse aluseks poliitikate kujundamisel, seadusandluse väljatöötamisel ja rakendamisel. Sealjuures on oluline nii ELi sisene kui ka ülemaailmne koostöö toiduohutuse tagamisel.

Toiduohutuse eesmärgid toetavad toidutootmise, ekspordi ja keskkonna eesmärke ning rahvatervise arengukava eesmärke. **Toiduohutuse baromeeter, mis mõõdab üldist toiduohutuse olukorda Eestis aastapõhiselt ja võrrelduna eelmisesse aastasse, oli 2021. aastal 99,33.** Eesmärgiks on, et näit oleks vähemalt 100. Toiduohutus tähendab bioloogilise, keemilise või füüsikalise ohu puudumist toidus. Toiduohutuse baromeeter näitas 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga toiduohutuse olukorra kerget langust. Kõige enam on üldist olukorda mõjutanud toiduohutuse ennetavate meetmete täitmise langus (kaalutud muutus kokku võrreldes eelmise aastaga -4%). Keemiliste riskide osas on 2021. aasta tulemus võrreldes eelneva perioodiga paranenud. Toidutekkeliste nakkushaiguste osas vaadeldakse 2021. aasta tulemusi võrrelduna

kolme eelneva aasta keskmisega. 2021. aasta tulemus oli positiivne. Toidualase teabe kontrolli nõuetele vastavuses oli 2021. aastal suur langus (-13%). Kui 2020. aastal vastas nõuetele 78,8% kontrollidest, siis 2021. aastal vastas 68,4%. 2021. aastal toiduohutuse meetme raames läbiviidud tegevused toetavad ka strateegia „Eesti 2035“ eesmärkide täitmiseks planeeritud tegevuses „Tervist toetav elukeskkond„ ettenähtut.

Alates 1. veebruarist 2021 laiendati Veterinaar- ja Toidulaboratooriumi tegevusvaldkonda, et tagada toiduohutuse riskide hindamine, toiduahela riskidest teavitamine ja teadusnõu andmine Maaeluministeeriumile ning Põllumajandus- ja Toiduametile. Tegevuse korraldamiseks loodi laboratooriumi juurde riskihindamise osakond.

2021. aastal kinnitati „**Mikroobide antibiootikumiresistentsuse vähendamise tegevuskava veterinaarmeditsiini valdkonnas aastateks 2021–2026“**, mille eesmärk on saavutada antibiootikumide vastutustundlik kasutamine põllumajandus- ja lemmikloomadel.

Koos positiivse mõjuga rahvatervisele, keskkonnale ja toidusektori konkurentsivõimele kujundavad **kõrged taimetervise, loomatervise ning heaolu standardid** meie elukeskkonda ning on aluseks eetilisele ja jätkusuutlikule toidutootmisele. Taimede ja loomade hea tervis ning loomade heaolu toetavad jätkusuutlikku ja kasumlikku tootmist, võimaldavad põllumajandus- ning kalandustoodete vaba liikumist ELi siseturul ja ligipääsu välisturgudele.

Epideemiate ja loomataudide ohuks valmisoleku suurendamiseks on välja töötatud tauditõrjeprogrammid ja situatsioonplaanid, mille alusel on viidud läbi õppusi, et tagada nii riigisüsteemide kui ka põllumajandussektori valmisolek häda- ja eriolukordadeks. 2018.–2020. a Aafrika seakatku kodusigadel ei esinenud, 2021. aasta suvel diagnoositi Aafrika katk ühes farmis. 2021. aasta alguses hakkas Eestis levima lindude gripp, esialgu veelindudel, aga paraku esines ka kodulindudel linnugripi juhtumeid. Lindude gripp kuulub eriti ohtlike loomataudide hulka ning põhjustab lindude massilist haigestumist ja suremust.

Taimetervise olukord Eestis on jätkuvalt hea. Seire tulemusena tuvastati 2021. aastal kolm ohtlikku kahjustajat: Eestis juba varem esinenud kollane kartuli-kiduuss (*Globodera rostochiensis*) ja valkjas kartuli-kiduuss (*Globodera pallida*) ning tomativiiruste seire käigus tuvastati esmakordselt Eestis *Tomato brown rugose fruit virus*. Valkja kartuli-kiduussi puhul oli tegemist kolmanda leiuga Eestis, esmaleid oli 2018. aastal. Samuti on järjest suurema tähelepanu all **väetiste** kvaliteet ja saasteainete sisaldus väetistes ning väetise soodne mõju taimele ja taimekasvatussaadusele. Väetiste tootmise ja turustamise kontrollidel tuvastatud nõuetele vastavus oli 2021. aastal koguni 97%. Oluliseks valdkonnaks on ka **taimne paljundusmaterjal, seemnekontroll ja sordikaitse**. Eesti taimekasvatus on järjest efektiivistunud, mis tähendab, et kvaliteetse taimse paljundusmaterjali, sobivate sortide kättesaadavus ja kvaliteetne seeme muutuvad järjest olulisemaks põllumajandustootmise eduteguriks.

2020. aastal oli põllumajanduse, metsamajanduse, kalapüügi ja toiduainete tootmise ning joogitööstuse loodud lisandväärtus hõivatu kohta kolme aasta liikuv keskmisena 29 798 eurot, mis oli 2020. ja 2021. aastaks seatud sihttasemetest kõrgem eelkõige tagasihoidlikuma prognoosi tõttu pandeemia tingimustes. 2021. aasta prognoos arvestas pandeemia tingimusi ja andmed 2021. aasta kohta selguvad 2022. aasta teises pooles.

2021. aastal otsustas valitsus, et Maaeluministeerium töötab koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga välja uue **mahemajanduse edendamise tegevuskava aastateks 2023–2030**. Lisaks eraldati Maaeluministeeriumile riigieelarve arutelude käigus vahendeid, et täiendavalt laste tervisesse,

toitumusharjumuste kujundamisse, mahepõllumajandusse ning keskkonna alastesse teadmistesse panustada ning toetada mahetoidu pakkumist koolides ja lasteaedades. Lasteasutustes mahetoidu pakkumine aitab kaasa ka mahetoodete tarbimise suurendamisele ja turunõudluse kasvule. **2022. aastal alustame mahetooraine kasutamise kompenseerimist koolidele ja lasteaedadele, mis kasutavad toitlustamise ökomärki**, mis tähendab et vähemalt 20% toidu valmistamiseks kasutatavast toorainest on mahetooted. Lisaks on kavas korraldada koolitusi ja nõustamist toitlustajatele, koolidele ja omavalitsustele. 2022. aasta eelarve on 0,8 miljonit eurot ning taotlusi hakatakse vastu võtma 2022. aasta II poolaastal. Järgnevatel aastatel on eelarve suurendamise vajadus ca 0,4 mln eurot aastas.

Maapiirkonnas elab jätkuvalt kolmandik Eesti elanikest ning hinnanguliselt tegutseb ka kolmandik ettevõtetest. Olenemata asjaolust, et Eesti üldine rahvaarv kasvas 2021. aastal viiendat aastat järjest, on maapiirkonna elanike arv peale kaheaastast kasvu stabiliseerunud. Maapiirkonnas elavate noorte (vanuses 21-40) osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvust on jätkuvalt languses, olles 2021. aastal 27,52%, mis jääb alla 2030. aastaks seatud PÕKA eesmärgile (27,76%). Seevastu on märgata maapiirkonnas viimase viie aasta jooksul sündinud laste osakaalu kasvu. Kui 2016. aastal sündis maapiirkonda 26,7% kõikidest lastest, siis 2020. aastal juba 30,3%. Eestis on viimasel kolmel aastal on laste sündide arv olnud langustrendis, kuid maapiirkonnas sündinud laste osakaal on jätkuvalt kasvutrendis. **2021. aastal otsustati hakata kaaslaenu andma maale kodu ostmiseks või olemasoleva renoveerimiseks.** Tegemist on katseprojektiga, mis rakendub kahes Eesti piirkonnas: Kagu-Eestis ja Ida-Virumaal. Esimene kaaslaen kodu soetamiseks maale anti välja 2022. aastal. Katseprojekti elluviimiseks eraldas Maaelu Edendamise Sihtasutus omakapitalist 5 miljonit eurot.

Maapiirkonnas tegutsevatest ettevõtetest ligi pooled tegelevad teenuste osutamisega, ligikaudu kolmandik põllumajanduse, jahinduse, metsamajanduse ja kalandusega ning viiendik töötleva tööstusega. Maapiirkond pakub tööd 28,4%-le koguhõives osalejale, so 186 000 inimesele, mis on 4% kõrgem, kui PÕKA-s 2030. aastaks seatud siht (24,4%). 2021. aastal oli maapiirkonna elanike vanuses 20-64 tööhõivemäär 78,4%, olles võrreldes eelmise aastaga kasvanud 2 protsendipunkti.

Eesti kalandussektor on konkurentsivõimeline ja kvaliteetse toodanguga ning meil on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks. Kalanduse majanduslike eesmärkide täitmiseks on **oluline luua tingimused elujõulisele ja konkurentsivõimelisele vesiviljelus-, kalapüügi- ja vee-elusressursside töötlemise sektorile**, pöörates enim tähelepanu tootlikkuse tõstmisele ja lisandväärtuse kasvule. Kalamajanduse konkurentsivõime edendamisel on üheks peamiseks instrumendiks Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi rakenduskava 2014–2020 elluviimine.

Kokku püüti 2021. aastal 72 428 tonni kala, mis on umbes 3% vähem kui eelneval aastal. Võrreldes 2020. aastaga jäid väljapüükide protsendid suhtena kvootidesse suhteliselt samaks, kuid väljapüügimahud vähenesid kvootide vähenemise tõttu. Kvootide vähenemine tugineb rahvusvahelistele ja Eesti riigisisestele teadussoovitustele. Kogupüügi väärtus esmakokkuostuhindades oli ca 56,5 mln eurot. Kalatööstuste poolt loodi 2021. aastal 14,9 mln euro eest lisandväärtust, mis vähenes eelmise aastaga võrreldes 10,4%. Trendid on tingitud peaasjalikult COVID-19 leviku mõjudest ning tootmissisendite hindade kallinemisest.

2021. käivitus kampaania **„Kala kõlab hästi“**, mille eesmärgiks on julgustada Eesti inimesi sööma rohkem kalatooteid.

Heas seisus kalavarude osakaal langes 2020. aastal 39%-le, varude seisund on halb. Kalavarude seisundi parandamiseks tuleb jätkuvalt ajakohastada kalavarude kaitsemeetmeid, vähendada püügikoormust rannapüügis jm. Avati 6 kalade rändetakistust (paisu). Analüüsi osa on pikemalt toodud kalanduse programmi ülevaate juures.

3 Põllumajandus, toit ja maaelu programm

Programmi üldinfo

Programmi nimi	Põllumajandus, toit ja maaelu
Programmi eesmärk	Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond
Eesti 2035 sihid	Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed. Eesti majandus on tugev uuendusmeelne ja vastutustundlik. Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond. Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik.
Peavastutaja	Maaeluministeerium
Kaasatud asutused	Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA), Veterinaar- ja Toidulaboratoorium (VTL), Põllumajandusuuringute Keskus (PMK), Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA), Eesti Taimekasvatuse Instituut (ETKI)

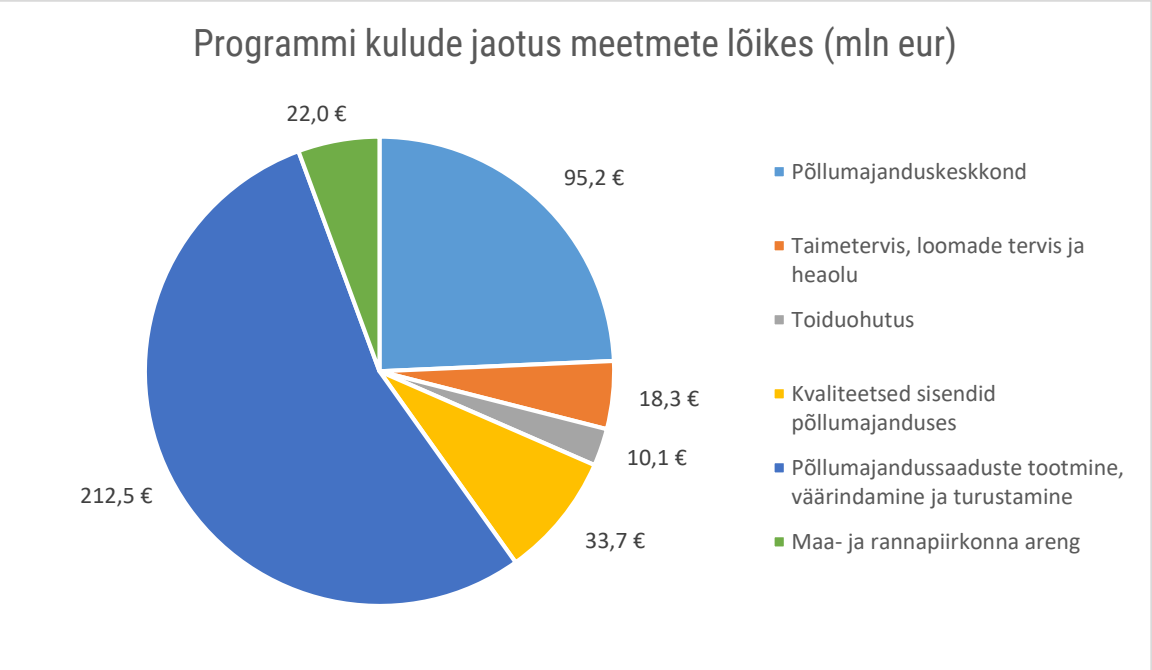

Joonis 2. Programmi kulude jagunemine meetmete lõikes

Programmi eesmärkide saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

	Tegelik täitmine	Sihttasemed

Programmi mõõdikud:	2020	2021	2021	2022
Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala (ha)	985 456	986 672	991 500	993 000
Tarbija kindlustunde indeks, %	-	67%	-	68%
Kogu tarneahela loodava lisandväärtuse osatähtsus kogu ettevõtlussektori lisandväärtuses, %	6% (2018)	-	7,2	7,2
Keskkonnasõbralikult majandatava maa osakaal, %	86,79	88,4	80	80
Maapiirkonnas elavate noorte vanuses 21–40 osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus, %	27,68	27,52	27,76	27,76

3.1 Teadus ja innovatsioon ning teadmussiire

Teadus- ja arendustegevus, innovatsioon, valdkondlik koolitus ning sidus teadmussiirde- ja nõuandesüsteem mängivad tähtsat rolli Eesti põllumajanduspoliitika elluviimisel ning põllumajanduse, toiduainetööstuse, maaeluga ja metsandusega seotud ettevõtluse konkurentsivõime tõstmisel. Valdkonna teadustoe tagamiseks koordineerib ja rahastab Maaeluministeerium põllumajandus- ja toiduvaldkonna teadus- ja arendustegevust, innovatsiooni ning teadmussiiret.

Teadus ja innovatsioon, teadmussiire ning biomajandus on programmides horisontaalsed teemad ja panustavad erinevatesse tegevustesse.

• **Programmi „Põllumajanduslikud rakendusuuringud ja arendustegevus aastatel 2015–2021“** raames rahastatakse rakendusuuringuid teaduspõhiseks poliitikakujundamiseks, õigusloomeks, riiklikuks järelevalveks ning toetatakse Eesti teadlaste osalemist rahvusvahelises teadus- ja arenduskoostöös. 2021. aastal rahastati rakendusuuringute programmi kaudu 26 riigisisest uuringut, kolme etalonlabori tegevust, poliitikakujundamiseks ja järelevalveks vajalikke teadusekspertiise ning 15 rahvusvahelist teaduskoostöö projekti (sh, algasid uued projektid ERA-Net ICT-Agri Food, ERA-Net ICRAD, ERA-Net Core Organic Cofund, ERA-Net SusCrop ning Euphresco raames). Mitmed käimasolevad rakendusuuringute projektid toimuvad Eesti Teadusagentuuri juhitava RITA programmi kaasrahastusel.

• **„Sordiaretusprogramm 2020–2030“** eesmärgiks on kohalikesse muutuvatesse kliimatingimustesse sobivate, haiguskindlate, hea kvaliteediga ja turunõudlusele vastavate sortide aretamine.

• **Programmi „Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine, säilitamine ja kasutamine 2021–2027“** fookuses on põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine, säilitamine, uurimine ja kasutamise laiendamine. Geneetilist ressurssi kasutatakse teadus- ja arendustegevuses, sh sordiaretuses, senisest enam pööratakse tähelepanu põllumajanduskultuuride metsikute sugulasliikide ja rahvaselektsioonisortide säilitamisele, uurimisele ja kasutamisele.

• **Eesti maaelu arengukava 2014–2020 (MAK) meetmed "Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamine. Euroopa innovatsioonipartnerlus" ning „Innovatsiooniklaster“** toetavad põllumajandustootjate ja –töötlejate, teadlaste ning nõustajate koostööd teadusuuringute ja innovatsiooni edendamiseks. Innovatsioonikoostöö toetamine on kavas ka järgmisel programmiperioodil ÜPP strateegiakava raames. Üleminekumääruse kohaselt pikendati 2021. aastal määrustes abikõlblike kulutuste tegemise ning maksetaotluse ja tegevuse elluviimist tõendavate dokumentide esitamise tähtaega kahe aasta võrra. Tegevuste elluviimise uueks tähtajaks on 30. juuni 2025.

• **MAK teadmussiirde meetmed „Teadmussiire ja teavitus“, „Pikaajalised programmid“ ning „Toetus nõustajate järelkasvu arendamiseks“** – koolitus-, info- ja teavitustegevused põllumajandustootjatele ja põllumajandussaaduste töötlejatele. 2021. aastal algatati Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seaduse muudatus, et luua tingimused nõustajate järelkasvuprogrammi, mis on teadmussiirde alameede, rakendamiseks. MAK abikõlblikkuse perioodi pikendamisest tulenevalt pikendati ka teadmussiirde tegevuste elluviimise tähtaega kahe aasta võrra. 2021.a taotlusvooru meetmes „Teadmussiire ja teavitus“ rahastati Euroopa Liidu taasterahastu fondist. „Pikaajaliste programmide“ rakendamiseks sõlmiti kaks raamlepingut, üks neist toidusektori müügivõime edendamise valdkonnas ning teine põllumajanduse, toidu ja maamajanduse tegevusvaldkonnas. Teadmussiirde tegevuste toetamine jätkub ka ÜPP strateegiakava raames.

• **MAK nõustamisteenuste meetmed „Individuaalse nõustamisteenuse toetamine“ ja „Nõustajate koolitustoetus“** – nõustamisteenuse toetamine ning kvaliteetse ja kättesaadava nõustamisteenuse tagamine. Nõuandeteenuse osutamise ja sellega seotud tegevuste toetamine jätkub ka ÜPP strateegiakava raames, mille sekkumised on ettevalmistamisel. Sekkumiste ettevalmistamiseks toimusid 2021. aastal arutelud ÜPP strateegiakava AKIS töögrupi raames.

• **Valdkondliku kutse- ja kõrghariduse populariseerimine ja toetamine (praktikatoetus ning veterinaarmeditsiini kliinilise õppe toetamine) ning kultuuripärandi säilitamisele kaasaaitamine** Valdkondliku hariduse arengu suunamiseks 2021. a osalemine Haridus –ja Teadusministeeriumi algatatud erinevates töögruppides, koolide nõukogudes. Kultuuripärandi säilimisele kaasaaitamine finantsvahenditega, töö muuseumite nõukogudes.

• **Põllumajandustootja asendamise toetus** – riiklik toetus põllumajandustootja asendamiseks tema puhkuse (rasedus- ja sünnituspuhkus), haiguse, lapse põetamise ajal ning põllumajandustöötaja surma korral. *COVID-19* viiruse ulatusliku leviku tõttu leevendati ka 2021. a toetuse tingimusi, laiendades asendusteenuse võimalust ka taimekasvatusega tegelevatele ettevõtetele.

3.2 Meede – Põllumajanduskeskkond

Meetme eesmärk on vähendada põllumajandustootmisega seotud väetiste, taimekaitsevahendite ja gaaside emissiooni negatiivset keskkonnamõju ning tagada põllumajandusmaa elurikkuse ja maastike mitmekesisuse säilimine.

Meede jaguneb kolmeks tegevuseks: taimekaitse, väetised, täiendav keskkonnahoid.

Meetme ja tegevuste eesmärkide saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

		Tegelik täitmine		Sihttasemed	
Planeerimistasand	*Nimetus*	*2020*	*2021*	*2021*	*2022*
Meede	**Põllumajanduskeskkond**				
Meetme mõõdik	Integreeritud taimekaitse (ITK) põhimõtetele vastamine, %	99	99	95	95
Meetme mõõdik	Püsirohumaade osakaal kogu põllumajandusmaast, %	24,11	23,93	25,63	25,63
Tegevus	**Taimekaitse**				

Tegevuse mõõdik	Taimekaitsevahendite kasutamise ja turustamisega seotud rikkumiste osakaal tehtud kontrollidest, %	3,7	3,9	5	6
Tegevuse mõõdik	Kontrollimata taimekaitseseadmete kasutamisega seotud ettekirjutuste osakaal tehtud kontrollidest, %	3,1	4,3	5	5
Tegevuse mõõdik	Taimekasvatuse valdkonna töökeskkonnas juhtunud tööõnnetuste ja kutsehaiguste arv	0	0	0	0
Tegevus	**Väetised**				
Tegevuse mõõdik	Väetiste käitlemise kontrollidel tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal läbiviidud kontrollide arvust (%)	96	97	95	93
Tegevus	**Täiendav keskkonnahoid**				
Tegevuse mõõdik	Põllumajanduskeskkonna toetustega hõlmatud põllumajandusmaa pindala, ha	503 165	498 672	500 000	500 000
Tegevuse mõõdik	Rikkujate osakaal taotlejatest, kellele nõuetele vastavuse süsteemi / tingimuslikkuse nõuded kohalduvad, %	0,57	0,50	0,69	0,69

Eestis on mitmekülgne põllumajandusmaastik ja hästi säilinud elurikkus. Seda toetavad erinevad MAK keskkonnatoetused, millega motiveeritakse põllumajandustootjaid järgima keskkonnasõbralikke tootmisviise. 2021. aastal jätkati kõigi toetuste rakendamist ning töötati välja ka uue eelarveperioodi keskkonnasekkumisi, mida on oluliselt enam kui seni. Keskkonnasõbraliku majandamise toetusega on praegu hõlmatud üle 45% ja mahepõllumajanduslikult majandatakse 23% kasutatavast põllumajandusmaast. Kaitstavatel aladel hooldatavad poollooduslikud kooslused ehk pärandniidud, mis kliima- ja elurikkuse eesmärke kõige enam toetavad, moodustavad 3% kasutatavast põllumajandusmaast. Need on taimekahjustajate looduslike vaenlaste ja tolmeldajate tuumikalad, mis pakuvad ökosüsteemiteenust kogu põllumajandusmaale. Uuel perioodil (alates 2023) pärandniitude hooldamise toetus jätkub ja seda tõhustati ning lisaks valmistati ette uus toetusskeem ka muude pikaajaliste väärtuslike püsirohumaade säilimiseks.

Kliima- ja keskkonnatoetuse ehk nn rohestamise toetuse saamise üks nõudeid on kohustus **püsirohumaid** säilitada. Püsirohumaade osakaal riigis tervikuna ei tohi väheneda üle 5% võrreldes 2015. aastal kindlaks määratud võrdlussuhtarvuga. 2021. aastal vähenes püsirohumaa osakaal 6,65%. Sellest tulenevalt jätkub 2022. aastal püsirohumaade tagasirajamine neil põllumajandustootjatel, kelle kasutuses on viimasel kahel aastal ülesharitud püsirohumaid ning kellele kohalduvad rohestamise nõuded.

Kõigi ÜPP pindala- ja loomatoetuste eelduseks on mahukas **nõuetele vastavuse** süsteem, mis on täiendav nõuete- ja kontrollimehhanism selleks, et toetuse saamiseks täidetaks peamisi valdkonnale seatud nõudeid. Sellest osa moodustavad põllumajandustegevusega seotud erinevate valdkondade õigusaktide nõuded ning teise osa täiendavad keskkonnanõuded. 2021. aastal oli selliste nõuete rikkumisi vähem (0,50%) kui varem, mille üheks põhjuseks võib olla ka aastatepikkune taotlejate teavitamine. 2021. aasta jooksul alustati ühise põllumajanduspoliitika uue eelarveperioodi sarnase süsteemi ehk tingimuslikkuse süsteemi ja nõuete väljatöötamist.

Väetise valdkonna eesmärk on tagada, et Eesti turul oleksid ohutud ja soovitud omadustega väetised nende kasutajatele põllumajandustootja konkurentsivõime tõstmiseks, tekitamata

lubamatut kahju keskkonnale või inimesele. Väetiste tootmise ja turustamise kontrollidel tuvastatud peamisteks probleemideks olid väetiste registreeringu puudumine, enesekontrolli plaani või -analüüsi puudumine väetise tootjal ning vead pakendi märgistusel,. Sarnaselt eelnenud aastatega esines vigu ka pakendi märgistusel: puudub eestikeelne märgistus või esinevad tõlkevead, samuti ei vastanud mõningal juhul väetise koostis registreeritud parameetritele.

Enamus põllumajandustootjaid kasutab integreeritud taimekaitse põhimõtteid. Eestis kasutatakse **taimekaitsevahendeid** põllumajandusmaa hektari kohta kordades vähem kui mujal maailmas. Samas avaldatakse taimekaitsevahendite kasutamise kohta statistilisi andmeid iga viie aasta järel (või veelgi harvem), mis on ebapiisav suundumuste kajastamiseks ning taimekaitsepoliitika kujundamiseks. Lisaks on meedias ja sotsiaalmeedias suurenenud üldsuse negatiivne hoiak taimekaitsevahendite kasutamise ja nende vajaduse suhtes. Põllumajandus- ja Toiduameti 2021. aastal läbiviidud kontrollid kinnitavad, et taimekaitsevahendite kasutamise ja turustamisega seotud rikkumiste osakaal ja kontrollimata taimekaitseseadmete kasutamisega seotud ettekirjutuste osakaal tehtud kontrollidest on väikesed. Peamised puudused taimekaitsevahendite turustamisel olid seotud toote märgistusega, mis ei vastanud nõuetele ja turustuskohas müügiarvestuse või müüjate taimekaitsetunnistuse puudumise või kehtivuse lõppemisega. Olulisemad rikkumised taimekaitsevahendi kasutamisel olid turule mittelubatud ja konkreetsele kultuurile keelatud taimekaitsevahendi kasutamine, õitsvate taimede pritsimine, puhvertsoonist mitte kinni pidamine, tunnistuse puudumine, taimekaitseseadme tehnilise ülevaatuse puudumine, lubatust suurema kulunormi kasutamine, ooteajast mittekinnipidamine ning puudused taimekaitsevahendite kasutamise üle arvestuse pidamises.

Olulisemad tegevused ja arengud 2021. aastal:

- 17. novembril 2021. aastal toimus **taastava põllumajanduse konverents**, kus anti ülevaade, kuidas aitab taastav põllumajandus ettevõtetel suurendada oma kasumlikkust ja elujõudu läbi tervikliku lähenemise tootmisele. Konverentsil käsitleti teemasid, nagu mullatervis, muldade võime siduda süsinikku, taimede toitumine ja aineringe, agroökoloogia ning looduspõhised lahendused. Konverentsil esines erinevaid rahvusvahelisi ja Eesti teadlasi ning ettevõtjaid, konverentsil oli väga palju osalejaid ning see on saanud palju positiivset vastukaja.

- **Taimekaitsevahendite kasutamisest tingitud mesinike kaebusi laekus 2 korral.** Ühelgi juhul ei saanud tõestust hukkumise seos taimekaitsevahendite kasutamisega või nende nõuete rikkumisega. Tänu kõigi osapoolte (põllumehed, mesinikud ja valdkonna ametnikud) ühistele pingutustele ei ole Eestis taimekaitsetööd teadaolevalt põhjustanud mesilasperede hukkumist juba kolm aastat.

- Tegevust jätkas **sidusrühmade koostöö platvorm** – Taimekaitse Nõukogu, mille liikmed kohtusid kahel korral, kuid tulenevalt viiruse leviku ohjamiseks rakendatud piirangutest toimusid need kohtumised virtuaalselt. Esimesel kohtumisel mis toimus 22. aprillil käsitleti ebaseaduslike taimekaitsevahendite teemat, sest võltskaupade sissetoomine Euroopas on kasvav trend, eelkõige on kasvanud võltsitud kaupadega kauplemine tootekategooriates, mis on potentsiaalselt ohtlikud inimese tervisele ja keskkonnale (ravimid, taimekaitsevahendid, toidukaubad). Arutelu põhiteemaks oli võltsitud taimekaitsevahenditega kauplemise tõkestamine. Oma kogemusi jagasid kolleegid Eesti ja Leedu järelevalve asutusest, Leedu Taimekaitse Assotsiatsioonist ning Europolist. Ebaseaduslike taimekaitsevahenditega kauplemine ja nende kasutamine on loomult ühiskonnale kahjulik, seega ei tohiks osta ega kasutada kahtlase päritoluga taimekaitsevahendeid. Üheskoos nenditi, et taimekaitsevahendite ebaseadusliku kaubanduse kontrolli alla saamine on suur väljakutse, sest sellega tegelevad

kogenud kriminaalid, kes on oma skeemidega kaks sammu kontrollisüsteemist ees ning teevad EL-i sisenemise koha valikul põhjaliku analüüsi.

Eesti positsiooni kujundamise eesmärgil korraldati taimekaitsenõukogu formaadis 6.05.2021 huvirühmade ülene meemesilaste kaitse eesmärgi teemaline arutelu. Kehtivas meemesilaste riskihindamise aluseks olevas juhenddokumendis ei ole seatud konkreetset kaitse-eesmärki. Juhenddokumendi uuendamise käigus soovitakse paika panna konkreetne numbriline meemesilaste kaitse eesmärk, mis on vahend riskihindamiseks ja see toimib ühenduslülina üldsõnaliste turule lubamise reeglites paika pandud eesmärkide ning reaalse taimekaitsevahendi riskihindamise vahel. Juhenddokumendi uuendamise protsess ELis veel kestab.

- **Olulist tähelepanu pöörati teavitustegevusele.** Ilmus mitmeid blogipostitusi ja artikleid nii taimekaitsetööde kui ka integreeritud taimekaitse põhimõtete teemal ning uutest tehnoloogilistest lahendustest taimekaitses.

- **Koostati aruanne „Taimekaitsevahendite kasutus ja mõjud Eestis 2021[4]"[5].** Ülevaade sisaldab teavet ühtlustatud riskinäitajate kohta ja selles kirjeldatakse toimeainete kasutamise arengusuundi, integreeritud taimekaitse põhimõtete arenguid, eeskuju andvaid tavasid ning tehtud ja tehtavaid uuringuid taimekaitse valdkonnas.

- **Koostati väetiseseaduse, toote nõuetele vastavuse seaduse ja kemikaaliseaduse muutmise seaduse eelnõu**. Seaduseelnõu väljatöötamine on tingitud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2019/1009, millega kehtestatakse ELi väetisetoodete turul kättesaadavaks tegemise nõudeid ning muudetakse määrusi (EÜ) nr 1069/2009 ja (EÜ) nr 1107/2009 ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 2003/2003 (edaspidi ELi väetisetoodete määrus) vastu võtmisest. ELi väetisetoodete määrust hakatakse kohaldama alates 16. juulist 2022. aastal. ELi väetisetoodete määrusega ühtlustatakse ja ajakohastatakse Euroopa Liidus (edaspidi ELi) turustatavate väetiste tootmis- ja kvaliteedinõudeid. Paralleelselt ELi väetisetoodete määruse nõuetele on liikmesriikidel võimalus säilitada siseriiklikud reeglid. Seega tuleb tootjatel hinnata oma toodete ja tootmise potentsiaali ELi väetiseturu kontekstis ning teha valik, kas jätkata riiklikele nõuetele vastavate väetiste tootmist või viia oma tootmisprotsessid ELi väetisetoodete määruse nõuetega kooskõlla ja saada seeläbi õigus CE- märgise kasutamiseks ning väetisetoote ELi turul turustamiseks. Senine tooteuuendust pärssiv väetise liikide loetelul põhinev süsteem asendatakse paindlikumaga, väetiste tootmise ja turustamise uute nõuetega liigutakse seniselt ressursside lineaarmajandusel põhinevalt lähenemiselt ringmajandusel põhinevale lähenemisele, mis tähendab, et erinevate tootmisharude kõrvalsaadusi lubatakse edaspidi taaskasutada väetisetoodetena. Selle tulemusena on tootjatel lihtsam erinevatel koostisainetel põhinevaid tooteid kombineerida ja laieneb väetisetoodete valik. Samuti lubatakse edaspidi erinevate tootmisharude kõrvalsaadusi ja teatud jäätmeid kasutada ELi väetisetoodetes.

Eelnõuga kavandatu kohaselt muutub ELi väetisetoote kohta majandustegevusteates esitatav teave. Edaspidi esitatakse majandustegevusteates ELi väetisetoodete puhul teave üksnes käideldava ELi väetisetoote toimekategooria kohta.

- **Keskkonnahoiule suunatud pindala- ja loomatoetuste** paremaks rakendamiseks täpsustati õigusaktide nõudeid. Eesti rakendab muude keskkonnale suunatud meetmete hulgas ka seitset põllumajanduskeskkonna ning mahepõllumajanduse toetusskeemi, kus põllumajandustootjad võtavad toetuse saamiseks viieaastase kohustuse. Arvestades, et EL eelarveperioodide

[4] Taimekaitsevahendite kasutus ja mõjud Eestis 2021 (agri.ee)

vahetusega kaasneb kaks aastat üleminekuperioodi, kus kasutatakse juba uut eelarvet, tuli oluliselt muuta just pikaajalise kohustusega toetuste tingimusi neile taotlejatele, kes on kas uued või kellel senine kohustus lõppes. Suurim muudatus nende jaoks on toetuste rakendamine ühe-aastasena. Toetuste nõuetest ning üldistest keskkonnahoidlikest praktikatest teavitati nii konsulente kui ka põllumehi e-infopäevadel ja koolitustel.

- **Uue perioodi sekkumiste ettevalmistamiseks** analüüsiti seniseid MAK meetmete hindamistulemusi (iga-aastased Põllumajandusuuringute Keskuse uuringud ja hindamise aruanded), korraldati ekspertkohtumisi ning erinevate osapooltega töörühmades valmistati ette paarkümmend erinevat keskkonnale suunatud sekkumist.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Kiirelt globaliseeruv kaubavahetus on toonud kaasa ka e-kaubanduses müüdavate taimekaitsevahendite hulga suurenemise ning seeläbi on suurenenud risk illegaalsete ja võltsitud taimekaitsevahenditega kauplemiseks. Järelevalve tulemused viitavad veebi teel soetatud taimekaitsevahendite, sh illegaalsete preparaatide, suurenemisele. Tõhusa järelevalvesüsteemi tagamiseks on **tarvis tõsta Põllumajandus- ja Toiduameti suutlikkust tegeleda erinevate riskidega ning laiendada taimekaitsevahendite turustamise järelevalve tegevusi ka digitaalses keskkonnas.** Praeguste eelarveliste vahendite juures ei ole võimalik soovitud mahus e-kaubanduse kontrolle läbi viia.

3.3 Meede – Taimetervis, loomade tervis ja heaolu

Meetme eesmärk on tagada olukord, kus Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest ja eriti ohtlikest loomataudidest ning loomade tervis ja heaolu on paranenud.

Meede jaguneb neljaks tegevuseks: taimetervis, loomatervis, loomade heaolu ja söödaohutus.

		Tegelik täitmine		*Sihttasemed*	
Planeerimistasand	*Nimetus*	*2020*	*2021*	*2021*	*2022*
Meede	**Taimetervis, loomade tervis ja heaolu**				
Meetme mõõdik	Ohtlike taimekahjustajate puhangute arv	0	3	4	4
Meetme mõõdik	Eriti ohtliku loomataudi esinemine, arv	0	2	1	1
Tegevus	**Taimetervis**				
Tegevuse mõõdik	Taimetervise nõuetele mittevastavusest tingitud rahvusvaheliste teatiste (notifikatsioonid) arv	6	11	25	20
Tegevuse mõõdik	Taimetervise kontrollidel tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal läbiviidud kontrollide arvus, %	99,7	99	95	95
Tegevus	**Loomatervis**				
Tegevuse mõõdik	Riigile omistatud (OIE+EL) loomataudivaba staatuste arv	11	11	10	15
Tegevuse mõõdik	EL teavituskohustuslike loomataudijuhtude arv	77	156	100	200

Tegevuse mõõdik	Antibiootikumide kasutamise tase (mg/PCU)	49,2	Andmed oktoobris 2022	40	40
Tegevus	**Söödaohutus**				
Tegevuse mõõdik	Nõuetele vastavate söödapartiide osakaal kontrollitud söödapartiide arvus, %	93,9	92	97	97
Tegevuse mõõdik	Nõuetele vastavate söödakäitlejate osakaal kontrollitud söödakäitlejate arvus, %	97	93	94	94
Tegevus	**Loomade heaolu**				
Tegevuse mõõdik	Tuvastatud loomaheaolu rikkumiste arv (vihjepõhine ja plaaniline kontroll)	116	182	150	150
Tegevuse mõõdik	Loomkatsetes kasutatud loomade arv	4089		2900	2800
Tegevuse mõõdik	Rasketes loomkatsetes kasutatud loomade arv	35		260	250

Soodsa geograafilise asendi tõttu on **Eestis taimede ja loomade tervise tase hea**. Eesti loomakasvatust toetab hea kohalik söödabaas ning tänapäevased farmitehnoloogiad. Samas soodustavad kaubanduse globaliseerumine ja kliimamuutus uute taimekahjustajate ja loomataudide levikut. Lisaks sigade Aafrika katkule on Lääne-Euroopas järjest laiemalt levimas lindude gripp. Ka Eestis olid 2021 a. esimesed puhangud kodulindudel ja puurilindudel. EL loomatervise määruse rakendumisega on suurenenud loomapidajate vastutus oma loomade tervise eest, sealhulgas rangemad bioturvalisuse nõuded. Ühiskonnas on hüppeliselt tõusnud ootused loomade heaolu, läbipaistva nõuetekohase loomakasvatuse ning täiendavate kõrgemate standardite suhtes. Loomapidajatele on makstud loomade heaolu toetust, et motiveerida minimaalsest kõrgematele nõuetele vastavat loomakasvatust. Samuti toetatakse loomade heaolu mahemeetmega.

Olulisemad tegevused ja arengud 2021. aastal:

- Hetkeolukord taimetervise tagamisel on Eestis hea. 2021. aastal tuvastati kolm ohtliku taimekakahjustaja leidu. Esmakordselt tuvastati Eestis tomativiiruste seire käigus ohtlik *Tomato brown rugose fruit virus*. Viirus leiti tomati tootmiskasvuhoones ning rakendati tõrjemeetmed vastavalt Komisjoni rakendusmäärusele (EL) 2020/1191.

Seire tulemuse leiti ühelt põllult Eestis juba varem esinenud kollane kartuli-kiduuss (*Globodera rostochiensis*) ning ühelt põllult valkjas kartuli-kiduuss (*Globodera pallida*). Valkja kartuli-kiduussi puhul oli tegemist kolmanda leiuga Eestis, esmaleid oli 2018. aastal.

2021. a laekus eksporditud partiide kohta 11 taimetervise nõuetele mittevastavusest tingitud rahvusvahelist teatist Indiast, Ukrainast ja Suurbritanniast.

Uue taimetervise režiimi kohaselt tehakse alates 2021. aastast ohtlike taimekahjustajate seireid mitmeaastase seirekava alusel. Eesti mitmeaastane seirekava on koostatud 7 aastaks (2021-2027) ning hõlmab EL-i karantiinseid taimekahjustajaid (sh prioriteetsed taimekahjustajad), EL-i erakorraliste meetmetega reguleeritud taimekahjustajaid ning ühte kaitstava piirkonna karantiinset taimekahjustajat (viljapuu-bakterpõletik). Igal aastal tehakse prioriteetsete taimekahjustajate seireid, EL-i erakorraliste meetmetega reguleeritud taimekahjustajate seireid

ning kaitstava piirkonna kahjustaja seiret. Teiste karantiinsete taimekahjustajate seireid peab läbi viima vähemalt kord 7 aasta jooksul.

- 2021. aasta aprillis võeti vastu Mikroobide antibiootikumiresistentsuse vähendamise tegevuskava veterinaarmeditsiini valdkonnas aastateks 2021–2026[6]. Tegevuskava eesmärk on antibiootikumide vastutustundlik kasutamine põllumajandus- ja lemmikloomadel. Praegu puudub Eestis kohustus koguda ja analüüsida andmeid loomade raviks kasutatud antibiootikumide kohta. Nõude kehtestab alates 2023. aastast Veterinaarravimite määruse (EPN 2019/6)7 § 57. Tegevuskava eesmärgi ja EL nõuete täitmine eeldab seadusandluse muudatust andmekäitluse õiguslike aluste loomiseks, elektroonilise andmekogu loomist ja veterinaaride valmisolekut selle kasutamiseks. Vastavad volitusnormid ja sätted on kehtestatud veterinaarseaduse ning ravimiseadusega. Olulisim tegevus hetkel on antibiootikumide loomaliigiti kasutamise e-andmebaasi loomine 2023. aastaks. Vastavad õiguslikud alused on sätestatud maaeluministri 23.11.2021 määrusega nr 68 „Veterinaarteenuse osutamise kohta arvestuse pidamise ning aruande ja andmete esitamise täpsemad nõuded ja kord".

Ravimiameti kogutud andmete alusel koostati statistika veterinaarsel otstarbel müüdud antibiootikumide kohta aastatel 2011-2021. Müüdud toimeainete üldkogus tonnides vähenes 2021. aastal võrreldes eelneva aastaga 5,6%. Kokkuvõttes vähenes kõikide B-kategooriasse kuuluvate antibiootikumide müük: polümüksiinid (kolistiin) 29%, 3. ja 4. põlvkonna tsefalosporiinid 25%, fluorokinoloonid 20%. Samas tuleb silmas pidada, et 3. ja 4. põlvkonna tsefalosporiinide kasutamises ületab Eesti jätkuvalt 2011. aasta taset. A-kategooria toimeainete müük kasvas võrreldes eelneva aastaga 5 korda (kasutati väikeloomakliinikutes). 1. juulist 2021. aastast on maaeluministri määrusega lubatud inimtervishoius kriitilisi antibiootikume kasutada vaid põhjendatult ja laboriuuringu järgi. Mõõdikute tabelis antibiootikumide kasutamise tase (mg/PCU) 2021. aasta kohta tuleb oktoobris 2022. aastal ESVACi aruandes, kuid eelnevate aastate lõikes on see languses.

- Epideemiate ja loomataudide ohuks valmisoleku suurendamiseks on välja töötatud situatsioonplaanid ja valmisolekukavad, mille alusel on viidud läbi õppusi, et tagada nii riigisüsteemide kui ka põllumajandussektori valmisolek häda- ja eriolukordadeks.

Euroopas ja kogu maailmas väga kiiresti ja massiliselt leviva kõrgepatogeensusega linnugripi tõttu diagnoositi esimesed metslindude ja peetavate lindude juhtumid 2021. aastal ka meil. Sellega tõusis EL teavituskohustuslike loomataudijuhtude arv 156-ni. Eelmisel perioodil oli 77 juhtumit. Tulenevalt SAK-i ja linnugripi jätkuvast levikust Eestis, on tõstetud EL teavituskohustuslike loomataudijuhtude sihtarv 200-ni.

2021. aasta tõi kaasa Sigade Aafrika katku (SAK) juhtumi loomapidamisettevõttes. Põllumajandus- ja Toiduameti 2021. aasta leiud näitasid, et SAK viirus levib metssigade populatsioonis nii Lõuna-Eestis kui ka Põhja-Eestis ning selline olukord on suureks ohuks meie seakasvatuse ettevõtetele. Kokku tuvastati 2021. aastal 91 SAK positiivset metssiga. Metssead on võimelised oma populatsiooni kiiresti taastama. Piiramaks metssea asurkonna poegimise perioodi järgset suurust ja takistamaks metssea arvukuse edasist tõusu, jätkavad jahimehed intensiivse metssigade küttimisega. Eelmisel jahihooajal eesmärgiks seatud 14 022 metsseast kütiti umbes 2/3, mis on omakorda aidanud kaasa metssigade populatsiooni tõusule. Järgmise jahihooaja jooksul tuleks küttida metssigu nii palju kui vähegi võimalik üle terve Eesti, et vähendada metssigade vahelisi kontakte ning aidata seeläbi takistada viiruse jõudmist

[6] tegevuskava-amr-2021-2026.pdf (agri.ee)

[7] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0006&qid=1651737626304

seafarmidesse. Jahimehed suhtuvad küttimisse äärmiselt tõsiselt ja üritavad olukorda kontrolli all hoida. Jahimehed jälgivad metssigade arvukust hoolega ja nende küttimist tuleb jätkata vähemalt nende juurdekasvu ulatuses ka edaspidi ning nende arvukus tuleb hoida järgnevatel aastatel tasemel kuni üks isend 1000 hektari jahimaa kohta**.**

2021. aastal registreeriti Eestis 3 esimest linnugripi juhtumit peetavatel lindudel. Kahel juhul toimus nakatumine kodumajapidamises ja ühel juhul loomaaias. Metslindudel diagnoositi eelmisel aastal kõrge patogeensusega linnugrippi 65-l korral. Seireprogrammi alusel võtab Põllumajandus- ja Toiduamet linnugripi uuringuteks proove peetavatelt lindudelt, samuti kogutakse proove metslindudelt**.** Lindude gripi paremaks ohjamiseks ning ennetamaks gripi levimist linnufarmidesse on vaja teada lindude gripi viiruse levikut mets- ja veelindude hulgas. Juhul, kui leitakse hukkunud veelinde (haned, luiged), hulganisti surnud metslinde või surnud röövlinde (kullid, kotkad), siis palub PTA sellest teada anda infotelefonil või märkida surnud linnu asukoha veebirakenduse kaardil.

2021. aastal saadi haiguse vaba staatus järgmistele loomataudidele: Aujezky haigus sigadel, Bluetongue haigus lammastel ja kitsedel, lõhede nakkav kehvveresus ning molluskitel esinevad parasitaarhaigused (*Bonamia ostreae* ja *Bonamia exitiosa*).

- 2021. aasta septembriks oli igasse Põllumajandus- ja Toiduameti regiooni lisaks loomatervise kontrollidega tegelevatele järelevalveametnikele määratud üks ametnik, kes tegeleb peamiselt **loomade heaolu** küsimustega. Loomaheaolu spetsialistide lisandumine koos neile tagatud vastava väljaõppega tõstab järelevalve kvaliteeti.

Plaanilise kontrolli teostamisel hinnatakse põllumajandusloomade heaolu nende pidamiskohtades (sh tapaeelne pidamine), vedamisel, tapmisel ning sellega seotud tegevuste ajal. Järelevalve lemmikloomade loomaheaolu alaste nõuete üle on vihjepõhine. Tehistingimustes peetavate loomade heaolu kontrollitakse loomaaedades, lemmikloomapoodides ja loomade avalikul näitamisel ning katseloomade heaolu katseloomadega tegelevates ettevõtetes.

- **Loomkatsetes kasutati 2020. aastal 4089 looma.** 2021. aastal loomkatsetes kasutatud loomade koguarvud ja rasketes katsetes kasutatud loomade arvud selguvad 2022. aasta novembri alguseks.

- **1. detsembril 2021. a jõustus veterinaarseadus.** Veterinaarseadus koondab loomatervise ja veterinaaria valdkonda reguleerivad sätted, mis olid seni reguleeritud veterinaarkorralduse seaduse, loomatauditõrje seaduse ning loomade ja loomsete saadustega kauplemise ning nende impordi ja ekspordi seadusega. Veterinaarseadusega rakendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) 2016/429 loomataudide kohta, millega muudetakse teatavaid loomatervise valdkonna õigusakte või tunnistatakse need kehtetuks (loomatervise määrus), mida kohaldatakse alates 2021. aasta 21. aprillist.

- **Lemmikloomade (ka eksootiliste loomade) piiriülene kaubandus, sh illegaalne kaubandus, ohustab loomade heaolu ja ka Eesti marutaudivaba staatust.** Piiriülese kaubanduse paremaks kontrollimiseks eristab 2021. aastal jõustunud veterinaarseadus koerte, kasside ja valgetuhkrute pidamist lemmikloomana ning muul eesmärgil. Loomapidajat, kes tegeleb loomade ajutise pidamisega, näiteks loomapood, hoiukodu ja varjupaik, või kes tegeleb loomade teise riiki viimise või Eestisse toomisega tulu saamise või omandiõiguse üleandmise eesmärgil, käsitletakse ettevõtjana. Varjupaikadele ja kogumiskeskustele, kust koerad, kassid või valgetuhkrud teistesse riikidesse viiakse, kehtib tegevusloakohustus, eraisikutest loomapidajad peavad esitama loomapidamisega tegelemise teate ja juriidilised isikud majandustegevusteate.

- **21. aprillil 2021. aastal jõustus Euroopa Liidus loomatervise määrus**, mille kohaselt ei kuulu muud kaslased ja koerlased, sh nende ristandid (servalid, savannah kassid, bengali kassid jm) lemmikloomade hulka ja nende pidamisest tuleb teavitada Põllumajandus- ja Toiduametit.

- **2021. aastal alustati veterinaarseaduse muutmise seaduse väljatöötamiskavatsuse** (VTK) **koostamist** eesmärgiga analüüsida lemmikloomade kiibistamise ja looma andmete lemmikloomaregistrisse kandmise kohustuse kehtestamist Eestis. Analüüs hõlmab ka lemmikloomade üle arvestuse pidamiseks kasutatavate platvormide kasutamise võimalikku tõhustamist. VTK-ga on soov muuhulgas parandada lemmikloomadena peetavate loomade heaolu ning leida võimalusi omaniku juurest lahti pääsenud looma kiireks tagastamiseks omanikule. VTK koostamine jätkub 2022. aastal.

- **Loomakaitseseadust** ja pankrotiseadust muudeti, et tagada jätkusuutlik rahastus nõuetekohase loomapidamise korraldamiseks. Muudatusega pandi loomade äravõtmise kohustus (uues sõnastuses nõuetekohase loomapidamise korraldamise kohustus) Põllumajandus- ja Toiduametile ning rahastamine toimub edaspidi läbi Põllumajandus- ja Toiduameti eelarve. Kohalikud omavalitsused vabanesid kohustusest ning ei pea enam kandma kulusid, mida nad olid sunnitud leidma oma muude põhitegevuste arvelt. Seega, alates 10. jaanuarist 2021 võtab halvasti peetud looma nõuetekohase pidamise kohustuse vajadusel üle PTA, kellel on teatud juhtudel õigus loom omanikult ära võtta, kui looma jätmine omaniku juurde ohustab looma tervist või elu. Põllumajandus- ja Toiduametil on võimekus tõhusalt reageerida põllumajandusloomade pidamistingimuste rikkumise korral ning tagada loomadele vajalikud pidamistingimused. Väljakutseid pakub lemmikloomade, sh eksootiliste lemmikloomade pidamise korraldamine, kuna arvestama peab sellega, et ei pandaks ohtu teisi loomi, kuna omanikult ära võetud loomal võib olla teadmata tervisestaatus.

- **1. juulil 2021. a jõustus loomakaitseseaduse muudatus**, mille kohaselt keelustati viieaastase üleminekuajaga peamiselt karusnaha saamiseks peetavate loomade pidamine.

- Tulenevalt „Talust taldrikule“ strateegiast alustas Euroopa Komisjon **loomaheaolu õigusraamistiku läbivaatamist** eesmärgiga viia õigusaktid vastavusse uusimate teadusandmetega. Komisjon koostab mõjuhinnangud ning tuleb eelnõudega õigusaktide muutmiseks välja 2023. a lõpuks. Sellest sõltuvad edasised arengud ka Eesti jaoks.

- **2021. aastal töötati välja söödaseaduse muutmise seadus**, millega rakendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) 2019/4, mis käsitleb ravimsööda tootmist, turuleviimist ja kasutamist. Nimetatud määrust kohaldatakse alates 2022. aasta 28. jaanuarist. Eelnõuga kavandatu kohaselt lisandub teatud sööda käitlejatele loakohustus, sest tulenevalt määrusest (EL) 2019/4 peab sööda käitlejal edaspidi olema tegevusluba, kui tema ettevõttes tegeletakse ravimsööda ja vahetoote tootmisega, nende veoga või turuleviimisega. Kehtiva korra kohaselt on tegevusluba nõutud üksnes ravimsööda tootmise korral. Muude kui eespool nimetatud ravimsööda käitlemisega seotud tegevuste puhul, sealhulgas lemmikloomadele ette nähtud ravimsööda jaemüügil, peab sööda käitleja esitama majandustegevusteate. Tagamaks ravimsööda ohutu kasutamine võib loomapidaja seda kasutada üksnes vastavalt ravimsööda veterinaarretseptile, mille on väljastanud veterinaararst, kellele on veterinaarseaduse alusel antud veterinaarteenuse osutamiseks vajalik veterinaararsti kutsetegevuse luba. Lisaks sellele ajakohastatakse söödaseaduses juriidilisele isikule kehtivaid maksimaalseid karistusmäärasid. 2022. aastal jätkatakse söödaseaduse muutmise seaduse menetlust Riigikogus ning jätkatakse vajalike rakendusaktide menetlusega.

- **2021. a osaleti ravimiseaduse muutmise seaduse väljatöötamises, mille koostajaks oli Sotsiaalministeerium**. Seadusega rakendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL)

2019/6, mis käsitleb veterinaarravimeid. Nimetatud määrust kohaldatakse alates 2022. a 28. jaanuarist. Uue määrusega vähendatakse veterinaarravimite müügiloaga seonduvat halduskoormust, lihtsustatakse vähese kasutusega ravimite müügiloa saamist, hõlbustatakse müügiloa hilisemat vastastikust tunnustamist ning sätestatakse täpsed nõuded paralleelkaubanduseks. Määruse kohaselt luuakse ühine veterinaarravimite andmebaas, kust on kõigile kättesaadav pakendi infoleht, ravimi omaduste kokkuvõte ja avalik hinnanguaruanne. Uued eeskirjad aitavad paremini reguleerida mikroobivastaste ainete kasutamist ning paraneb mikroobivastaste ainete kasutamise järelevalve. Teatud kriitilised mikroobivastased ained reserveeritakse ainult inimestel kasutamiseks. Määruse alusel luuakse ühised veterinaarravimite kaugmüügi nõuded käsimüügiravimitele ning võimalus turustada kaugmüügi korras ka retseptiravimeid, seades seejuures nõuded veterinaarretseptile ja ravimite arvestusele. Reegleid erandlikeks olukordadeks, kus looma raviks vajalikud veterinaarravimid ei ole kättesaadavad (nn „kaskaad“) on laiendatud. Määrus defineerib selgelt osapoolte kohustused. Sellest tulenevalt koostati ravimiseaduse eelnõu, milles sisalduvad ka MEM–i ettepanekud EL veterinaarravimite määruse rakendamise tagamiseks. Ravimiseaduse muutmise seadus on Riigikogu menetluses ja selle jõustumine on eelnõu kohaselt 1. juulil 2022. a.

- **2021. a sügisel viidi EL-is läbi uuring, mille eesmärgiks oli koguda liikmesriikide pädevate asutuste seisukohti konkreetsete võimaluste ning nende mõjude ja teostatavuse kohta seose EL söödalisandite määruse ülevaatamisega**. Uuringus osales ka Eesti. EL söödalisandite määruse ülevaatamise eesmärgiks on hõlbustada kestlikult toodetud ja innovaatiliste söödalisandite (nt zootehnilised lisandid, mis soodustavad toitainete omandamist või vähendavad metaani emissiooni) turuleviimist, vähendamaks loomakasvatuse keskkonnamõju. 2022. a juuni lõpuks on Euroopa Komisjonil kavas esitada liikmesriikidele õigusaktiettepanek.

- Jätkati **mükotoksiinide piirmäärade arutelu söödas EL tasandil**. Eeskätt kaalutakse mükotoksiinide lubatud maksimumsisaldusi täissöödas. Aruteludes tuginetakse Euroopa Toiduohutusameti riskihinnangutele.

- 2021. aastal telliti Eesti Maaülikooliga sõlmitud käsunduslepingu raames loomatervise ja söödaohutuse valdkonnas üks ekspertavamus.

- **Veterinaarvaldkonna ja söödaohutuse alast teavet** avaldati ajalehtedes, koostati blogipostitusi (nt lemmikloomade, zoonooside, antibiootikumide veterinaarõiguse muudatuste teemal) ning avaldatud on pressiteateid. Teadmussiirde pikaajalise programmi raames on korraldatud sektorile teabepäevi, koolitusi, õpiringe, konverentse ja koostatud infomaterjale ning korraldatud on ettevõtete külastusi (pikk.ee).

- **Jätkati MAK loomade heaolu toetuse rakendamist** ning **töötati välja loomade heaolu parandavad sekkumised** piimalehmade, hobuste, sigade, munakanade ning vuttide pidamiseks.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Covid-19 olukorrast olid jätkuvad piirangud loomatervise, söödaohutuse ja taimetervise järelevalve, seire ja teavitustegevuste elluviimisel.

- Uue taimetervise režiimi kohaselt tehakse alates 2021. aastast ohtlike taimekahjustajate seireid mitmeaastase seirekava alusel. Eesti mitmeaastane seirekava on koostatud 7 aastaks (2021-2027) ning hõlmab EL-i karantiinseid taimekahjustajaid (sh prioriteetsed taimekahjustajad), EL-i erakorraliste meetmetega reguleeritud taimekahjustajaid ning ühte kaitstava piirkonna karantiinset taimekahjustajat (viljapuu-bakterpõletik). 2021. aastal oli seirekavas lisaks iga-aastastele seiretele mitmed karantiinsete metsakahjustajate ning tomativiiruste seired, mida tehti Eestis esimest korda.

Alates 2015. aastast on Euroopa Komisjon andnud liikmesriikidele võimaluse taotleda kaasrahastust teatud seirete läbiviimiseks. Aastatel 2015-2020 kaasrahastati 75% Eesti taotletud seirete kuludest. Alates 2021. aastast on seirete kaasrahastuse põhimõtted muutunud ning kõikide kohustuslike seirete jaoks taotletud eelarve edaspidi kaasrahastuse alla ei kuulu.

Taimetervises on PMK taimetervise ja mikrobioloogia laboril viis referenttegevuse valdkonda, milles igal aastal toimuvad kõigis valdkondades võrdluskatsed. Siiani on referenttegevus taimetervise valdkonnas olnud ilma rahastuseta, kuigi muudes valdkondades on referenttegevustel riigipoolne rahastus. PMK kanda on kõik võrdluskatsete teostamise kulud.

- Tõhusa järelevalvesüsteemi tagamiseks on **tarvis tõsta Põllumajandus- ja Toiduameti suutlikkust tegeleda erinevate riskidega ning laiendada tegevusi** näiteks AMR-i, söödast, loomataudidest ja taimekahjustajatest tulenevate olemasolevate ja uute riskide maandamiseks. Ekspordivõimekuse suurendamiseks on vaja ellu viia nii uute turgude kui ka seniste sihtkohariikide nõutavaid täiendavaid tegevusi, sh täiendavaid nõuetekohasuse kontrolle ja seireid (nt loomataudi-vabaduse tõendamine, veise- ja kalahaiguste tõrjeprogrammid).

- Loomade heaolu ja tervist puudutavate vihjete hulk on võrreldes 2018. a kahekordistunud (2018. a 286 vihjet, 2021. a 746 vihjet), valdkonnas on ka uued, senisest täpsemad nõuded peetavate loomade pidamiskohtadele (nt loomapoed, kennelid, loomaaiad), seega valdkond vajab jätkuva tõhusa järelevalve korraldamiseks lisaressursse. Oluline, et loomade heaolu tagatakse juhul kui PTA on sunnitud loomapidamiskohustuse üle võtma ja tagatud oleks pidev valmidus kohustuste täitmiseks (pidamine, sööt, veterinaarabi).

- Määruse (EL) 2017/625 kohaselt peaks pädev asutus tegema riskipõhiselt ja asjakohase sagedusega korrapärast ametlikku kontrolli kõikide valdkondade, ettevõtjate, tegevuste, loomade ja kaupade suhtes, mis on hõlmatud EL-i toidutarneahela õigusaktidega. **Loomatervise ning piima ja liha kvaliteediga seotud söödaohutuse tagamiseks on vaja suurendada söödast võetavate kontrollproovide ning tellitavate analüüside mahtu arvestades olemasolevaid** (nt taimekaitsevahendite jäägid, dioksiinid, mükotoksiinid, raskmetallid) **ja uusi riske** (nt ergotalkaloidid, nikkel, mis on välja toodud komisjoni soovitustes (EL) 2016/1110, 2012/154 jt). Praegune ametliku kontrolli käigus võetavate proovide analüüsimise planeerimisel lähtutakse eeskätt eelarvelistest võimalustest ning riskipõhist lähenemist arvestades tuleks proovide hulka tõsta minimaalselt 30%.

3.4 Meede – Toiduohutus

Meetme eesmärk on tagada olukord, kus Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu ning tarbijad on toiduohutusest teadlikud.

Planeerimistasand	Nimetus	Tegelik täitmine		Sihttasemed	
		2020	2021	2021	2022
Meede	**Toiduohutus**				
Meetme mõõdik	Toiduohutuse baromeeter	99,28	99,33	≥100	≥100
Meetme mõõdik	Tarbija teadlikkuse baromeeter	69,4 (2019)	-	-	72,4 (2023)

Toiduohutuse baromeeter[8] näitas 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga toiduohutuse olukorra kerget langust. Baromeetri näiduks oli 99,33, sealjuures on eesmärgiks, et näit oleks vähemalt 100. Kõige enam on üldist olukorda mõjutanud toiduohutuse ennetavate meetmete täitmise langus (kaalutud muutus kokku võrreldes eelmise aastaga -4%). Kõige suurema languse nendest on teinud ettevõtete ohu ja riski analüüs (HACCP[9]-i nõuete kontrolli osa (kontrolle, milles tuvastati nõuetele vastavus on olnud: 2019 – 93,8%; 2022 – 87,0%; 2021 – 57,7%)). Võrreldes eelmise aastaga on langenud ka eeltingimuste programmi nõuetele vastavus. Näitajate langus on tingitud PTA järelevalveprotsesside ja põhimõtete kooskõlla viimisest haldusmenetluseseadusest ning korrakaitseseadusest tulenevate põhimõtetega.

Keemiliste riskide osas on 2021. a tulemus võrreldes eelneva perioodiga paranenud. Eeskätt on nõuetele vastavate proovide osakaal kasvanud lisaainete korral. Kõige enam on vähenenud nõuetele vastavate proovide osakaal PAH -ide korral kalatoodetes. Probleeme nõuete täitmisega on eeskätt põhiliselt elamiseks kasutatavas käitlemiskohas. Liha– ja kalatoodete suitsutamisel on käitlejatel vaja järjepidevalt jälgida PAH vältimise ja vähendamise meetmeid.

Toidutekkeliste nakkushaiguste osas vaadeldakse 2021. a tulemusi võrrelduna kolme eelneva aasta keskmisega. 2021. a tulemus oli positiivne, kuigi toidutekkelistesse nakkushaigustesse haigestumuse näitaja 100 000 elaniku kohta on võrreldes 2020. a kasvanud. Kõige enam haigestuti salmonelloosi. Võib oletada, et toidutekkeliste haigustesse haigestumist on jätkuvalt mõjutanud COVID-19 pandeemia jätkumine.

Toidualase teabe kontrolli nõuetele vastavuses oli 2021. a suur langus (-13%). Kui 2020. a vastas nõuetele 78,8% kontrollidest, siis 2021. a vastas 68,4%. 2021. a järelevalve prioriteediks oli e-kaubanduse valdkond. Vähem kontrolliti 2021. a müügipakendi märgistust, toitumis- ja tervisealaseid väiteid ning käitlejalt käitlejale teabe esitamist. Võrreldes 2020. aastaga on nõuetele vastavuse osakaal vähenenud kõikide toidualase teabe kontrollide lõikes. Keskmiselt on nõuetele vastavuse osakaal vähenenud 11%, enim toitumis- ja tervisealaste väidete ning e-kaubanduse kontrollide tulemusena. Jätkuvalt on nõuetele vastavuse osakaal kõige väiksem toitumis- ja tervisealaste väidete valdkonnas, mis 2021. a on vaid 29% (2020. a 55%). E-kaubanduse valdkond, mis oli 2021. a järelevalve prioriteet, mõjutas nii kontrollide arvu suurenemist kui tõi esile ka rohkem puudusi teabe esitamises võrreldes 2020. aastaga (46% kontrollidest tuvastatud puudusega 2021. a, 24% 2020. a).

2021. aasta järelevalvetulemuste põhjal vajavad suuremat tähelepanu HACCP ja eeltingimuste programmi nõuete täitmine, PAH-de sisaldused nii kala- kui lihatoodetes, toidualasest teabest toitumis- ja tervisealaste väidete ning e-kaubanduse valdkonnad. Vaja on tõsta nii nõuetealast teadlikkust, nõuete rakendamise oskust kui hoida valdkonnad endiselt suuremas järelevalvefookuses. Toidukäitlejatel tuleb üle vaadata vastavad protsessid ning teha parendused.

Tarbija teadlikkuse baromeeter – tarbija teadlikkust toiduohutusest hinnati suvel 2019[10] ning tulemused kajastuvad 2020. a tulemusaruandes. Järgmine tarbija teadlikkuse uuring on planeeritud 2023.

---

[8] Toiduohutuse baromeeter on tööriist (sisaldab 22 näitajat), mis võimaldab anda üldhinnangu toiduohutuse olukorrale Eestis aasta põhiselt võrrelduna eelnevasse aastasse. Mõõdetavat perioodi iseloomustab taseme langus alla või tõus üle 100.

[9] Kriitilised kontrollpunktide ohuanalüüs

[10] Toidu märgistamise ja toiduhügieeni uuring, RAIT Faktum & Ariko, 2019

Tarbija kindlustunde indeksi väärtus 2021. aastal oli 0.67[11]. Protsentides väljendatuna on see 67% ja näitab, et selline osakaal Eesti elanikest olid toiduohutuse suhtes pigem kindlad kui mitte. Tarbija kindlustunne toiduohutuse suhtes ei ole Eestis 2019. ja 2021. a võrdluses muutunud.

Nii 2021. kui ka 2019. aastal oli küsitlustele vastanute seas tarbija kindlustunde indeksi väärtus kõige enam seotud kindlusega nii üldiselt lihatoodete kui ka spetsiifiliselt sea- ja veiseliha ohutuse suhtes. 2019. aastal oli kindlustunne seotud ka kindlusega kala- ja kalatoodete ohutuse suhtes. 2021. aastal oli Eesti elanike kindlustunne võrreldes 2019. aastaga madalam leiva- ja saiatoodete, maiustuste ja juustu suhtes, ent kõrgem kala ja kalatoodete suhtes.

Eesti elanike hinnangud toidu tarneahela ja sellega seotud osapoolte pädevusele ja tegevusele toiduohutuse tagamisel on jäänud nimetatud kahe aasta võrdluses üldiselt samaks. Nii 2021. kui ka 2019. aastal oli veidi enam kui 10% vastanutest (ja Eesti elanikest) viimase kuue kuu jooksul kogenud isiklikku kahtlust toidu ohutuse suhtes.

Kui 2019. aastal meenus meedikajastustest toiduohutusega seotud juhtum 34%-le vastajatest, siis 2021. aastal umbes 16%-le. Selle erinevuse põhjuseks võib pidada M.V.Wooli kalatööstusest listeeria bakteri leidmisega seotud suurt meediakajastust 2019. aastal. Seda teemat mainis 2019. aastal 20% vastanutest ja kala umbes 13%, aga 2021. aastal oli neid teemasid maininud vastajate osakaal ainult 1-2%. Kuigi 2021. aastal viidati meedias korduvalt keelatud ainetele Luunja kurkides, siis mainis seda kokku vähem kui 2% vastajatest. Seega ei mõjuta Eesti elanike kindlustunnet toiduohutuse suhtes mitte meediakajastusest märgatud uudised, vaid isiklikud kokkupuuted riknenud toidu või mõne muu toiduohutuse juhtumiga.

Olulisemad tegevused ja arengud 2021. aastal:

Ümberkorraldused valitsemisalas

Toiduohutuse eesmärke toetavad 2021. aastal jõustunud struktuurireformid Maaeluministeeriumi valitsemisalas. 1. jaanuaril 2021. aastal alustas Põllumajandus- ja Toiduamet tööd ühendasutusena, koondades kogu toidutarneahela järelevalve ühte asutusse.

1. veebruaril loodi Veterinaar- ja Toidulaboratooriumisse **riskihindamise osakond**, mille ülesanne on toiduohutuse ja loomatervise valdkonna riskide hindamine, riskidest teavitamine ja teadusnõu andmine Maaeluministeeriumile ja Põllumajandus- ja Toiduametile. 2021. aastal toimus osakonna komplekteerimine, töötajate koolitamine ja koostöö käivitamine. 2022. aastaks on planeeritud kümmekond suuremamahulist riski- või ohuhinnangut, mis puudutavad toidutarneahelas kriitilisi teemasid. Lisaks korraldab VTL riskihindamise osakond Maaeluministeeriumi ja Põllumajandus- ja Toiduameti ametnikele jooksvalt esilekerkivatele küsimustele teaduspõhiste väiksemamahuliste arvamuste andmisi.

Alates 2016. aastast on korduvalt analüüsitud riigi laboreid ning nende poolt osutatavaid teenuseid. 2021. aasta veebruaris valmis rahandusministeeriumi tellimusel riigi laborite konsolideerimise analüüs, mille osas langetas valitsuskabinet 17.06.2021 otsuse edasiliikumiseks riigi laborite ühendamisega. Jätkutegevusena koostas Maaeluministeerium koostöös laborite nõukoguga riigi laborite ühendamise tegevus- ja ajakava, sh Tartusse loodava ühendatud laborimaja ruumiprogrammi, teenuste jaotuse ja kaasatavate laboriasutuste loetelu. Lisaks valmis 2021. aastal analüüs Maaeluministeeriumi haldusala laborite konsolideerimiseks, mille peamiseks eesmärgiks on toidu tarneahelaga seotud teenuste viimine ühte asutusse.

[11] EMÜ ekspertarvamus „Tarbija kindluse indeks 2021“

Õigusloome

Osaletud on EL õigusloome protsessis (nt uuendtoidu load, lisaainete määruste muudatused, toidu saasteainete piirnormide välja töötamine) ning esitatud on Eesti seisukohad. Toidu keemiliste riskide valdkonnas võeti 2021. aastal meetmeid EL üleselt plii, kaadmiumi, ergotalkaloidide ja tropaanalkaloidide ning pestitsiidijääkide saadavuse piiramiseks toidust. Keelustati titaandioksiidi kasutamine toidu lisaainena seoses võimaliku ohuga tervisele. Samuti keelustati hüdroksüantratseeni derivaatide sisaldusega aaloetooted ja sätestati punase pärmiga kääritatud riisist saadud monakoliinile piirnormid.

Koostatud on Eesti vastused Euroopa Komisjoni avalikes konsultatsioonides toidu turustamisstandardeid (märgistus; hügieen) ja keraamika nõudeid käsitlevatele küsimustikele.

2021. a alustas tööd Euroopa Komisjoni töögrupp, mis aitab ette valmistada õigusakti eelnõusid ja poliitika algatusi (sh delegeeritud akte) toiduseaduse ja kestlike toidusüsteemide osas. See hõlmab põllumajanduspoliitikat, keskkonnapoliitikat, toiduohutust, tervist jne. Plaanitakse ette valmistada raamõigusakt toidusüsteemide kestlikkuse kohta. Eesmärgiks on, et kõik toit, mis tuleb EL turule on järjest enam jätkusuutlik läbi vastutustundliku toidu väärtusahela. Selleks luuakse kestlik toidu väärtusahel, mille alaeesmärkideks on: tagada kestlik toidu tootmine; edendada kestliku toidu töötlemise, hulgimüügi, jaemüügi, teenindussektori praktikaid; edendada kestlikku tarbimist ning muutust tervisliku ja kestliku toitumise osas; vähendada toidu kadu ja raiskamist; tagada toiduga kindlustatus, võidelda toidu pettuste vastu.

2021. aastal võttis Euroopa Komisjon vastu toiduhügieeninõuete määruste muudatused (852/2004; 853/2004), millega lisati uusi nõudeid ja võimaldatakse seniste nõuete täitmisel rohkem paindlikkust. Suuremat paindlikkust võimaldatakse piiratud arvul veiste, sigade ja kodukabjaliste hukkamisel edaspidi ka päritoluettevõttes. See võimaldab näiteks vältida inimvigastusi juhtudel, kui tapamajja tuleb saata loomi, kes on olnud vabapidamisel, ei puutu suurema osa aastast kokku inimestega ega ole seetõttu nendega harjunud. Toidu annetamise hõlbustamiseks ja toidu raiskamise vältimiseks lisati toidu hügieeninõuete määrusesse nõuded toidu ümberjagamisele. Toitu annetada sooviv toidukäitleja peab tagama, et annetatav toit on toiduks kõlblik ega põhjusta kahju tervisele.

1. aprillist 2021 jõustus toiduseaduse muudatus, millega asendati osades toidukäitlemise valdkondades riigisisene tegevusloakohustus teatamiskohustusega. Jaekaubandusettevõttes, sh põhiliselt elamiseks kasutatavas käitlemiskohas valmistatud loomset toitu võib tarnida teise kohalikku jaekaubandus-ettevõttesse teatamiskohustuse alusel, kui tegevus on kohaliku ulatusega ja marginaalne. Samuti anti seadusemuudatusega väikeettevõtjatele võimalus laiendada oma tegevust väikeettevõtte hügieeninõudeid kohaldades ning enne suuremate investeeringute tegemist alustada väiksema tootmismahuga ja leida oma toodetele turustamisvõimalusi. Lisaks eelnevale täpsustati seaduse muudatusega tegevusloa taotlemisel esitatavate dokumentide loetelu ning tunnistati kehtetuks ministri määruste volitusnormid seoses säilimisaja määramise ja kestvuskatsete korraga, kuna need ei ole enam ajakohased.

1. detsembril 2021 jõustus maaeluministri määrus „Farmis tapetud kodulinnu ja jäneselise liha väikeses koguses käitlemise hügieeninõuded", millega võimaldatakse hügieeninõuete paindlikumat rakendamist ning loobutakse senisest veterinaarjärelevalveametniku tehtavast tapaeelsest ja tapajärgsest kontrollist loomapidamisettevõttes tapetud kodulinnu ja jäneselise liha väikese koguse käitlemise korral.

Lisaks tehti mitmeid tehnilisi muudatusi toiduohutuse valdkonna riigisisestes õigusaktides ning osaleti teiste ministeeriumide eestveetavas riigisiseses õigusloomeprotsessis, sh pakendeid

käsitlevate õigusaktide väljatöötamises. Samuti analüüsiti õigusaktide muutmise vajadust selliste teemade osas nagu toidu reklaami järelevalve, toidulisandite esmakordsel turule viimise teavitamise eest järelevalve tasu kehtestamine.

Uuringud, ekspertarvamused

2021. aastal telliti toiduohutuse valdkonnas 8 ekspertavamust; eeskätt olid ekspertarvamused seotud toidu keemiliste või bioloogiliste riskidega ning toidupettustega.

2021. aastal alustati rakendusuuringuga mee Eesti (geograafilise) päritolu tõendamiseks täiendava viisi loomisega. Võimalus määrata laboris analüütiliselt mee Eesti päritolu avaldab positiivset mõju ausale konkurentsile meeturul, sealjuures aitab see tõhusamalt võidelda toidupettustega seoses mee võltsimisega. Telliti projekt, mille raames koostati metoodiline juhend pestitsiidide jääkide biomonitooringu läbi viimiseks Eestis, milles on kirjeldatutud valimi koostamise protseduuri, vajalikku uuritavate arvu, biomaterjali kogumiseprotseduuri ning parimaid metoodikaid biomarkerite keemiliseks analüüsiks. Uuringu raames koostatud metoodilist juhendit on kavas kasutada 2022. a Eestis kavandatava põlevkivi sektoriga kokku puutuva elanikkonna biomonitooringus, hõlmates sellesse uuringusse ka pestitsiidide jäägid.

VTL riskihindamise osakond alustas tööd projektiga „Kartulites sisalduvate glükoalkaloidide ja raskmetallide saadavuse hindamine Eesti elanikkonnal“, mille eesmärk on koostada usaldusväärsete ja esinduslike andmete alusel Eestis tarbitavates kartulites sisalduva glükoalkaloidide (α-solaniin ja α-sakoniin; võimalusel nende β ja γ vormid ning aglükoon solanidiin töödeldud kartulis) ja raskmetallide nagu Pb, Cd, Hg, As kohta saadavushinnang erinevatele elanikkonnarühmadele.

Mitmete mikrotoitainete, sh seleeni puhul on Eestis viimase aastakümnete jooksul tõstatunud nende saadavuse teema – kas oleks vaja riigipoolset sekkumist (nt anda toidusoovitusi, teavitada tarbijaid, panustada EL tasandil toidus seleeni piirnormide teemalistesse aruteludesse). Eestis ei ole seni rahvastiku põhiselt elanikkonna seleeni saadavust uuritud. Tervise Arengu Instituudi poolt alustati 2021. a uuringut „Eesti rahvastiku seleeni saadavus – praegune olukord ja soovitused riskijuhtimise meetmeteks“. Kuna uuringu proovide ja taustaandmete kogumise osa on võimalik ühildada Sotsiaalministeeriumi projektiga „Eesti rahvastiku soola tarbimise uuringuga“, siis lisaks projektis planeeritud elementidele määratakse samadest proovidest ka seleen ja analüüsitakse tulemusi. Uuring lõpeb 2022. a juunis.

Teavitustegevused

Viidi läbi teavituskampaania, mille fookuses oli toidu üleküpsetamisel toitu tekkival tervist kahjustavad ühendil akrüülamiidil. Eesmärk oli tõsta inimeste teadlikkust akrüülamiidiga seotud ohtudest ning võimalustest, kuidas aine sisaldust igapäevases toidus vähendada.

Toiduohutuse alast teavet on avaldatud erinevate kanalite kaudu: ajalehed, ajakirjad, avaldatud on pressiteateid ning sotsiaalmeedia ja blogi postitusi toiduohutuse teemadel. Ajakohastati ministeeriumi kodulehel olevat teavet. Maablogis selgitati näiteks järgmisi teemasid: Euroopa Toiduohutusameti pestitsiidijääkide aruanne, interaktiivne vahend „Kuidas Euroopa tagab taimekaitsevahendite ohutuse“, mida teha esmatoodete ülejääkidega, toidu nimetused märgistusel, pakendi esikülje märgisüsteem, putukate kasutamine toiduks, titaandioksiidi keelamine toidus, mittelubatud bambusnõud. Toiduohutuse sõnumeid levitati ka mitme telesaate, nt Restoran-O, Suus sulav Eesti kaudu. Samuti tehti õpilasfirmadele ja õpetajatele suunatud seminar toiduohutuse nõuetest.

Teadmussiirde pikaajalise programmi raames on toidu käitlejatele läbiviidud toiduohutuse alaseid teabepäevi, koolitusi, konverentse ning koostatud infomaterjale. Ellu viidi järgmised tegevused: toimus 14 infopäeva ning 17 täienduskoolitust; ilmus 10 teabematerjali trükisena ning 1 käsiraamat; elektroonilisi väljaandeid avaldati 3 ja videosid 9, toimus 2 konverentsi, hallati veebilehte toiduteave.ee.

2021. aastal valmis toidukäitlejatele suunatud juhend putukate kasvatamise, putukatest toodete valmistamise ning nende turustamise kohta. Putukate juhendi eesmärgiks on anda infot sööda- ja toiduettevõtetele, millised nõuded kohalduvad putukate (kõigis eluetappides) kasvatamisele, putukatest toodete valmistamisele ning nende turustamisele. 2021. aastal alustati toidu annetamise juhendi uuendamist, et tagada üksnes ohutu toidu ümberjagamine.

Tõlgiti ja avalikustati MeM-i kodulehel 2 Euroopa Toiduohutusameti suunisdokumenti säilimisaja märgistuse teemal. Nimetatud teema ja suunisdokumentide selgitamiseks toimusid PIP programmi infopäevad.

2021. a toimus Riigikantselei ellu kutsutud innovatsiooniprogramm toiduraiskamise vähendamise teemal, mille raames töötati välja mitu lahendust selleks, kuidas toitu vähem raisata. Maaeluministeeriumi eestvedamisel soovitati sektoril hinnata võimalust asendada piimatoodetel säilimisaja märgistus „kõlblik kuni" märkega „parim enne". Toimus ka toiduhäkaton, mille raames otsiti lahendusi erinevatele toidu valdkonna väljakutsele mh toiduraiskamise probleemile.

Järelevalve

Eestis on riskipõhine toidujärelevalve süsteem, mida toetab laborite võrgustik ja IT-lahendused (Põllumajandus- ja Toiduameti järelevalve infosüsteemid, erinevad registrid). Järelevalveasutuste prioriteediks on eeskätt otsesed rahvatervise riskid (toidutekkelised nakkushaigused) ning pikaajalise mõjuga riskid (nt saasteained, lisaained, GMO) on saanud vähem tähelepanu. Tulenevalt uutest mõjuteguritest lisandus järelevalveasutuste ülesannete hulka uusi valdkondi ja teemasid, nt toidupettuste valdkond, erinevad riskid seoses taimedes sisalduvate teatud ainetega, putukate toiduks lubamine.

Kontrollide arvud on viie aasta jooksul poole võrra vähenenud, kontrolli all olevate objektide arv on kasvanud 5000 võrra. 2022. aasta jaanuari seisuga on Eestis 19 283 toidu käitlemisettevõtet. Aastatel 2016-2018 oli kontrollide keskmine arv 11 000 ja 12 000 vahel. Paar aastat tagasi pandeemia eriolukorra ajal oli kontrollide arv väiksem ka seoses ettevõtete seisakutega ning riiklike piirangutega. Palju vähendas kontrollide arvu eelmisel aastal riskihinnangute muutmine. 2021. a plaanilistest kontrollidest viidi läbi 95% (6771). 2021. a planeeriti umbes 3000 kontrolli vähem kui 2020. a, aga plaani täitmine oli parem kui 2020. a.

Ettevõtetele tehti 2021. a 882 ettekirjutust ning 2021. a haldusmenetlemise lõpetamise teadet (ehk ettekirjutusest loobuti, näiteks kuna käitleja asus puudust kõrvaldama). Ettekirjutuste arv võrreldes 2020. aastaga on tõusnud. Tehti umbes 6770 kontrolli, mille käigus hinnati kokku umbes 100 000 korda nõuetele vastavust, millest vastas 85% ja ei vastanud 15%. Muutuse põhjused on riskihindamise prioriteetide seadmine ja ka tõhusam järelkontroll.

Käitlejatel esinenud puudused on välja toodud kontrollide tähelepanekutes ja asjaoludes. Hindamiste raames on juhitud tähelepanu toidualasele teabele, toidu laboratoorsetele uuringutele ning töötajate teadlikkusele toiduohutuse tagamisel. Kontrollide käigus on täheldatud töötajate vähest teadlikkust toiduohutuse nõuete osas ning isikliku hügieenireeglite täitmisel. Selle põhjus on vähene koolitus või puudulik koolituskava. Toidu käitlemise tegevuse juures on täheldatud puuduseid toidu valmistamiseks ja pesemiseks kasutatava vee nõuetekohasuse

osas. Lisaks on juhitud tähelepanu ka ruumide nõuete osas, mis on olulised ohutu toidu tootmiseks. Jätkuvalt vajavad täiendamist ohuanalüüsid, mis on oluline osa enesekontrolliplaanide koostamisel.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

Kogu 2021. aastat mõjutas jätkuvalt Covid-19 pandeemia. Aastaplaanid said kontrollide osas suuresti täidetud, aga järelevalve meetodid ja fookused olid erinevad. Viidi läbi administratiivset kontrolli ning töötajate eemaloleku tõttu oli teistele koormus suurem.

2021. a avaldas Euroopa Komisjon aruande toiduga kokkupuutuvate materjalide (TKM) ametlikust kontrollist liikmesriikides. Aruandes toodi välja palju puudusi valdkonna järelevalves. Näiteks tõdeti, et inspektorid ei suutnud usaldusväärselt kontrollida TKMi ohutust, pädevad asutused ei pea TKMi kontrolli oluliseks ning kontrolli tehakse pealiskaudselt ning koolituste puudumise tõttu ei ole inspektoritel vajalikke tehnilisi teadmisi ning nad ei suuda hinnata vastavusdeklaratsioonide ja täiendavate dokumentide nõuetekohasust. Lisaks peaksid pädevad asutused nõuetele vastavuse kindlakstegemisel võtma arvesse varasemaid andmeid nõuetele vastavuse kohta. Inspektorid ei registreerinud rikkumisi süsteemselt ja isegi kui need registreeriti, ei taotlenud nad süsteemselt nende parandamist. Arvestades Komisjoni aruandes esitatut, on vaja analüüsida toiduohutuse tervikteenuse fookusteemana TKMi ametliku kontrolli tõhusust Eestis, st kas praegune kontrolli korraldus ja maht, sh inspektorite teadlikkus, seirete maht, keskasutuse ja labori tugi, tagab inimeste tervise ja tarbijate huvide kõrgetasemelise kaitse.

Toidu ohutuse ja usaldusväärsuse tagamine eeldab järjepidevat kohanemist ühiskonna ootustega riskide maandamisel ning tarbija teadlikkuse tõusu. Seetõttu on vaja järjepidevalt tõsta riigi suutlikkust tegeleda tõhusalt toiduohutuse järelevalvega, sh riskihindamise ja –kommunikatsiooniga. Selleks on vajadus tõsta riskipõhise järelevalve ning kommunikatsiooni edendamiseks vajalikke kompetentse, sh rohepoliitika edendamises ning valitsemisala spetsialistide töötasu konkurentsivõimet. Vaja on suurendada seirete ulatust ja mahtu riskihindamiseks vajalike algandmete kogumiseks (nt pestitsiidide, antibiootikumide jääkide jm toidu saasteainete seire nii Eesti kui importtoodetes, toidupettused, päritolu, eksportturgude avamisega seonduvad seired). Sealjuures on oluline tagada laborite suutlikkus (aparatuur, metoodikad, kompetents) riiklike teenuste osutamiseks vajalikul (seniste teenuste jätkumine ja uued teenused) tasemel. Eesti toiduohutuse alase situatsiooni hindamiseks on oluline tagada piisavas mahus teadusuuringute tegemine (laiaulatuslikum toidu kaudu saadavate saaste- ja lisaainetest tulenevate riskide hindamine, toidupettuste tuvastamise meetodite arendamine, toidus esinevate pestitsiidide jääkide uurimine, sh ainete koosmõju hindamine, biomonitooring).

Selleks, et tõsta **tarbija teadlikkust toiduohutusest** on vaja täiendavaid rahalisi vahendeid, et korraldada süsteemset teavitust (nt teemadel - toiduhügieeni põhimõtted, keemiliste riskide maandamine läbi tasakaalustatud toitumise, planeeritav toidupakendi esikülje märgisüsteemi juurutamine eesmärgiga edendada tervist toetavaid toiduvalikuid). Järjepideva teavitustöö sisu määratlemiseks ning tulemuste hindamiseks on vajadus korraldada regulaarseid tarbijauuringuid.

3.5 Meede – Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses

Meetme eesmärk on võimaldada mitmekesist põllumajandustootmist.

Meede jaguneb neljaks tegevuseks: maakasutus, maaparandus, sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal ja põllumajandusloomade aretus.

		Tegelik täitmine		*Sihttasemed*	
Planeerimistasand	***Nimetus***	*2020*	*2021*	***2021***	***2022***
Meede	**Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses**				
Meetme mõõdik	Toimivate riigi poolt korras hoitavate ühiseesvooludega seotud põllumajandusmaa pind, ha	138 374	143 924	148 500	151 500
Meetme mõõdik	Eestis aretatud sortide arv sordilehes	281	281	270	265
Meetme mõõdik	Eestis toodetud sertifitseeritud seemne kogus, t	33798	-	28000	60000
Meetme mõõdik	Sordilehte võetud sortide arv	733	746	700	820
Meetme mõõdik	Puhtatõuliste tõuraamatu põhiosasse kantud loomade arv	98757	-	98000	99000
Tegevus	**Maakasutus**				
Tegevuse mõõdik	Toetatud Natura 2000 erametsamaa pindala aastas (ha).	65 871	66 093	66 000	66 000
Tegevus	**Maaparandus**				
Tegevuse mõõdik	Kuivendatud maatulundusmaa pind (ha)	1 380 837	1 384 536	1 373 100	1 374 100
Tegevus	**Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal**				
Tegevuse mõõdik	Sertifitseerimise läbinud partiide suhtarv, %	91	87	80	95
Tegevuse mõõdik	Tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal kontrollitud köögiviljaseemnepartiide arvust, %	86	95	86	90
Tegevuse mõõdik	Tuulekaeraga saastunud pind, ha	156173	132275	155000	153000
Tegevuse mõõdik	Paljundusmaterjali tootmisega tegelevate ettevõtete arv	330	315	300	300
Tegevuse mõõdik	Uute Eestis aretatud Sordilehte võetud sortide arv aastas	0	2	3	3
Tegevuse mõõdik	Tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal kontrollitud tegevusloaga põldtunnustajate poolt tunnustatud põldudest	86	100	95	95
Tegevus	**Põllumajandusloomade aretus**				
Tegevuse mõõdik	Kohalike ohustatud tõugu(del) loomade arv (tõuti):				
Tegevuse mõõdik	Eesti hobune	2408	2517	2600	2610
Tegevuse mõõdik	Eesti raskeveohobune	329	358	350	360
Tegevuse mõõdik	Tori TA	581	591	615	615
Tegevuse mõõdik	Vana-Tori	36	25	45	47

Tegevuse mõõdik	Eesti maatõug	838	889	810	830
Tegevuse mõõdik	Kihnu maalammas	394	386	400	450
Tegevuse mõõdik	Eesti vutt	12587	2555(aretuses)	9500	9600

Põllumajandusmaa on Eestis üldiselt ekstensiivses kasutuses, kuid looma- ja taimekasvatuse intensiivsus on ebaühtlane. See tekitab teatud piirkondades keskkonnasurvet ning teistes piirkondades võib osa põllumajandusmaast jääda kasutuseta. Eesti põllumuld kannatab orgaanilise aine ja toitainevaru vähenemise, tihenemise, ning piirkonniti ka hapestumise all. Endisel põllumajandusmaal on muld hävinenud teede ja hoonete ehitamise tõttu.

Maaparandussüsteemide toimimine on eelduseks üle poole põllumajandusmaa (01.01.2021 seisuga 637 011 ha) ja 747 525 ha (01.01.2022 seisuga) metsamaa sihtotstarbelisele kasutamisele olukorras, kus kliima muutub, aasta keskmine sademete hulk suureneb ning ekstreemsed ilmastikuolud sagenevad ja tugevnevad. Eesmärk on, et toimivate riigi poolt korras hoitavate ühiseesvooluded seotud põllumajandusmaa pind kasvaks, aga 2021. aastaks seatud eesmärki ei saavutatud. Ühiseesvoolude korrastamise tempo aeglustus korrastustööde ja nende ettevalmistavate tööde kallinemise tõttu, misläbi uuendati riigi poolt korras hoitavaid ühiseesvoolusid aastas vähem, kui vaja oleks. 2021. aastal tegime maaparanduse investeeringutoetuse tingimustesse muudatuse, et toetusega rahastatakse ka riigi poolt korras hoitavate ühiseesvoolude uuendusprojekte, ja suurendasime toetuse eelarvet, mis lõi võimaluse sihttaseme saavutamiseks ja nende valgalasse jäävate põllumajandusmaadel ilmastikuriski maandamiseks. Kuid samaaegselt kallinesid ka ehitushinnad, mistõttu jäi siht ikka saavutamata. Samuti alustati eelmisel aastal riigi poolt korras hoitavate ühiseesvoolude ülevaatust ning kehtestati õigusaktiga nõuded maaparandushoiukavade koostamisele, mille alusel minnakse üle ühiseesvoolude seisukorra süsteemile, need omakorda mõjutavad sihttaseme saavutamise suunas tulevikus.

Maaparandussüsteemide korrastamisega parandati 2021. aastal 22 966 ha maatulundusmaa viljelusväärtus, see oli ca 1500 ha võrra vähem kui 2020. aastal. Maaparandussüsteemide kogupind suurenes 3699 ha võrra eelkõige metsakuivenduse abil moodustades 01.01.2021 seisuga 1 384 536 hektarit. Riigi poolt korras hoitavaid ühiseesvoolusid korrastati 2021. aastal 316 km ulatuses, sellest MAK investeeringumeetme 4.3.1 kaudu uuendati 80 km.

Toetatud Natura 2000 erametsamaa pindala aastas on suurenenud tänu järjepidevale Natura 2000 erametsatoetusele ja mõnevõrra suuremale toetuse eelarvele võrreldes varasemate aastatega, millega hüvitatakse erametsaomanikele looduskaitseliste piirangute tõttu saamata jäävat tulu. Toetusega hõlmatud pind on aasta-aastalt suurenenud. Seeläbi pakutakse elupaiku ja soodsat kasvukohta erametsades üle 2000 kaitsealusele loomaliigile, üle 4000 kaitsealusele taimeliigile ning 90 kaitsealusele seene- ja samblikuliigile.

Eesti sordiaretuse põhirõhk on muutuvatesse kliimatingimustesse sobivate, haiguskindlate ja hea kvaliteediga teraviljade, õlikultuuride, heintaimede, köögiviljade ning puuvilja- ja marjasortide aretamisel. 2021. aastal jätkus „Sordiaretusprogramm 2020–2030“, mille eesmärgiks on aretada tarbijate nõudlusele ja vajadusele vastavaid Eesti sorte. 2021. aastaks seatud eesmärki võtta sordilehte 3 uut Eestis aretatud sorti ei täidetud, kuid 2021. a võeti sordilehte kaks Eestis aretatud sorti – suvinisu ´Mireete´ ja harilik lutsern 'Heiti'. Sort 'Mireete' võeti ka sordikaitse alla. Uute sortide jõudmist sordilehte on oodata ka 2022. aastal, kuna registreerimis- ja majanduskatsetes oli 2020. aastal 5 aretist. Sordi sordilehte võtmiseks peab sort läbima lisaks registreerimiskatsetele ka majandusviljelusväärtuse katsed selleks, et teha

kindlaks, kas sordid sobivad Eesti kliima- ja mullastikutingimustes kasvatamiseks. Viimased aastad on nii Eestis kui ka Euroopas näidanud, et majandusviljelusväärtuse katsete tulevik on tihedalt seotud kliimamuutustega. Ilmastik muutub üha ekstreemsemaks ning põua ja veedefitsiidi tingimustes saab peamiseks probleemiks olema katsete säilimine. Teiselt poolt võib katseid ohustada tugev vihmasadu ja tuul, mis võib põhjustada lamandumist.

Kvaliteetne seeme on saagi alus. Eestis toodetakse sertifitseeritud seemet järjest enam. Sertifitseeritud seemnekartuli ning puuvilja- ja marjakultuuride istutusmaterjali tootmisel on veel potentsiaalset kasvuruumi. Kuna 2022. aasta seemnesaagi sertifitseerimise protsess kestab kuni 30. juunini 2021. a, siis järelduste tegemiseks saame kasutada 2020/21 hooaja andmeid, võttes aluseks 2020. aasta seemnesaagi sertifitseerimise perioodi, mis lõppes 30. juunil 2021. Sertifitseeritud seemet toodeti selles perioodis kokku 33 797 836 kg. Seda on võrreldes 2019. aasta saagiga 13 203 472 kg vähem. Viimastel aastatel on toimunud märgatav paranemine sertifitseerimise läbinud partiide suhtarvus (2020. aastal 91%), mis näitab kvaliteedi tõusu nii põldtunnustamises kui ka proovide võtmises ning tasusüsteemi muutmises proovide analüüsimisel. 1. juulist 2021 algas 2021. aasta seemnesaagi sertifitseerimise periood. 14. aprilli 2022 seisuga on selles perioodis sertifitseeritud 26 958 692 kg seemet. Teraviljaseemne idanevus on hea, üle 90%, kuid probleeme esineb osade kaunviljaseemnepartiide idanevusega. Seemne valdkonna strateegilise eesmärgi – turustatav seeme on kvaliteetne – indikaatoriks on analüütilise puhtuse nõuetele vastavate seemnepartiide osakaal sertifitseerimisse tulnud partiidest. Puhtuse nõuetele vastavate partiide osakaal jõudis 95%-ni.

Tuulekaer on raskesti tõrjutav umbrohi, mida peab tõrjuma, kuna see levib kiiresti ning võib põhjustada olulist majanduslikku kahju seemnekasvatuses ja tarbeviljapõldudel (saagikadu). Tuulekaeraga saastunud pind järjest väheneb: kui 2020. aastal oli tuulekaeraga saastunud pind 156 173 ha, siis 2021. aastal oli saastunud pind 23 898 ha võrra väiksem ehk 132 275 ha.

Põllumajandusloomade aretamise eesmärk on tagada nende jõudlusvõime, geneetilise väärtuse suurenemine, genofondi säilimine ja loomakasvatuse majanduslik tasuvus. Põllumajandusloomade aretus on Eestis heal tasemel. Piimatoodangult lehma kohta on Eesti jõudnud ELis esimeste sekka, lihaveisekasvatuses on suurenenud puhtatõuliste aretusloomade arv. Riik toetab tõuraamatu ja aretusregistri pidamist, jõudluskontrolli ning geneetilise väärtuse hindamist. Vaatamata pidamis- ja aretustoetustele on eesti maatõugu veis, eesti vutt, kihnu maalammas, eesti hobune, eesti raskeveohobune ning tori hobuse universaalsuund ja vana-tori suund jätkuvalt ohustatud tõu staatuses ja vajavad kultuuripärandi ja geneetilise mitmekesisuse säilimiseks erilist tähelepanu.

<u>Olulisemad tegevused ja arengud 2021. aastal:</u>

- **Kuni 2019. aastani vastas keskmiselt 88% sertifitseerimisse tulnud partiidest puhtuse nõuetele, sealt edasi on see osakaal tõusnud 95%-ni.** Paranemisele on oluliselt kaasa aidanud taimede paljundamise ja sordikaitse seaduse 2019. aastal jõustunud muudatus, mille kohaselt tasub sertifitseerimise taotleja seemnete analüüsimise eest otse seemnekontrolli laborile.

- **2020. aastal jõudis sertifitseerimise läbinud seemne partiide suhtarv 91%-ni.**

- Kasutades külvinormi 180 kg/ha sai 2020. aastal külvata Eestis 2019. aasta saagist sertifitseeritud teraviljaseemnega kuni 63% teravilja kasvupinnast seega on teraviljaseemnega isevarustatuse tase viimase kolme aastaga tõusnud 18% võrra.

<u>Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:</u>

- **Sordiaretus seisab silmitsi mitmete väljakutsetega.** Nendest olulisemateks on aretuse võimalikult kiire reageerimine muutuvatele kliimatingimustele ning tootja ja tarbija nõudlusele (väiksema keskkonnamõjuga tootmine), uute aretustehnoloogia meetodite kasutuselevõtt (ja selle lubamine tavaaretuses) ning aretajate järelkasvu tagamine. Nende väljakutsete lahendamiseks tuleb panustada inim- ja tehnoloogilise võimekuse tõstmisse ning luua võimalus kasvatatavate sortide info kogumiseks. Uute aretustehnoloogiate arengutega kaasas käimiseks tuleb aktiivselt osaleda Euroopa Liidu otsustusprotsessis. Järjest olulisem on tootjate keskkonnahoidliku tootmise alane nõustamine.

- **Suur osa maaparandussüsteemidest on tänaseks amortiseerunud.** Riigi poolt korrashoitavate ühiseesvoolude toimimisest sõltub u 64 000 ha põllumajandusmaa kasutatavus ja heakord ning on otseselt seotud toidujulgeoleku tagamisega. Riigi poolt korras hoitavate ühiseesvoolude ebapiisav maaparandushoid ei maanda piisavalt ilmastikuriske põllumajandustootjale ja metsakasvatajale. Maaparandussüsteemid vajavad investeeringuid hea kuivendusseisundi ja veekaitseliste eesmärkide saavutamiseks.

3.6 Meede – Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine

Meetme eesmärk on tagada Eesti põllumajandus- ja toidusektori konkurentsivõime.

Meede jaguneb seitsmeks tegevuseks: põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime, põlvkondade vahetus, riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal, ühistegevus ja koostöö, ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand, mahepõllumajandus ja toidu varustuskindlus.

		Tegelik täitmine		***Sihttasemed***	
Planeerimistasand	*Nimetus*	*2020*	*2021*	*2021*	*2022*
Meede	**Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine**				
Meetme mõõdik	Põllumajandussektori tootmisteguritulu tööjõu aastaühiku kohta võrreldes EL keskmisega (3 a liikuv keskmine), %	90	-	88	92
Meetme mõõdik	Mahetootjate lisandväärtus aastatööjõuühiku kohta, €	19 993	-	20 500	22 000
Tegevus	**Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime**				
Tegevuse mõõdik	Põllumajandussektori netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta (kolme aasta liikuv keskmine, FADN)	22 713 (2018-2020)	-	22 118	26 921
Tegevuse mõõdik	Toiduainetööstuste netolisandväärtus töötaja kohta	29 735	-	29 100	29 700
Tegevus	**Põlvkondade vahetus**				
Tegevuse mõõdik	Noorte (kuni 40-aastaste) juhtide osatähtsus põllumajanduslikes majapidamistes, %	17	-	16	17
Tegevus	**Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal**				

Tegevuse mõõdik	Netolisandväärtus faktorhinnas aasta tööjõuühiku kohta (3 aasta liikuv keskmine) (EAA alusel)	16 881 (2018-2020)	-	15 400	16 900
Tegevuse mõõdik	Kindlustusega hõlmatud põllukultuuride ha arv põllukultuuride pinnast %	0,21	0,05	2	3
Tegevus	**Ühistegevus ja koostöö**				
Tegevuse mõõdik	Kvaliteedikavadega liitunud tootjate arv	102	87	105	106
Tegevuse mõõdik	Põllumajandusühistutesse koondunud põllumajandustootjate osakaal FADNi põllumajandustootjate üldkogumist, %	20 (2019)	-	21	22
Tegevus	**Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand**				
Tegevuse mõõdik	Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilansi defitsiidi langus võrdluses algtasemega (2018), %	49	22	19	22
Tegevuse mõõdik	Kodumaise toidukauba eelistamine toiduostudes, %	74	-	75	75
Tegevuse mõõdik	Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi väärtuse kasv võrdluses algtasemega (2018), %	24	29	11	13
Tegevus	**Mahepõllumajandus**				
Tegevuse mõõdik	Tunnustatud ettevõtete arv	2487	2510	2400	2400
Tegevuse mõõdik	Tarbijate osakaal, kes tarbivad mahetoitu regulaarselt (vähemalt kord nädalas) (%)	13	-	9	10

Põllumajandus, kalandus ja toiduainetööstus on valdkonnad, mis katavad meie toidulaua, kuid annavad ka olulise panuse Eesti majandusse ja tööhõivesse.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse sektoritel on oluline roll Eesti majanduses. Nimetatud sektorid annavad ~3% Eestis loodud lisandväärtusest ja seal töötab ~4% hõivatutest. Maapiirkonna elanikest töötab eeltoodud valdkondades 15000 hõivatut, ehk 9% maapiirkonna hõivatutest.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstusega tegelevates ettevõtetes loodi 2021. aastal 784 mln eurot lisandväärtust ehk 2,9% Eestis loodavast lisandväärtusest. Võrreldes eelneva aastaga suurenes lisandväärtust 5,8% (+42,9 mln €), kuid osakaal Eestis loodud lisandväärtuses pisut vähenes. Põllumajanduse, metsamajanduse, kalapüügi ja toiduainete tootmise ning joogitööstuse loodud lisandväärtus hõivatu kohta 2018-2020 aastate keskmisena oli 29 798 eurot. Majandustulemuste paranemist võib eelkõige seostada kiirema taastumisega koroonakriisist.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ettevõtetes oli 2021. aastal hõivatud keskmiselt 26 200 inimest, moodustades koguhõivest 4,0%.

Põllumajanduse majandusharu toodangu väärtuseks koos tootetoetustega (ehk alushindades) kujunes 2020. aasta andmetel 995 mln eurot, millest toodanguga seotud toetused moodustasid 0,7%. Toodangust moodustas taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (484 mln eurot) ~49%, loomakasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (415 mln eurot) ~42% ning lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd ~9% (kokku 96 mln eurot). Suurima

osatähtsuse kogutoodangu väärtusest moodustasid piimatoodang (24%) ja teraviljatoodang (25%). 2021. aasta esialgsel korrigeeritud hinnangul kujuneb põllumajandussektori kogutoodangu väärtuseks 1088 mln eurot[12].

Eestist eksporditi 2021. aastal põllumajandussaadusi ja toidukaupu jooksevhindades 1,5 mld euro väärtuses ning imporditi Eestisse 1,8 mld euro eest. Võrreldes eelneva aastaga kasvas eksport 3,5% ja import 9,4%. Kaubavahetuse puudujääk 2021. aastal oli 306 mln eurot, suurenedes 2020. aastaga võrreldes 104 mln euro võrra. PõKa tegevussuuna 5 üheks eesmärgiks on Eesti toiduainesektori konkurentsivõimelisus nii sise- kui ka välisturul, mille ühe mõõdikuna on välja toodud põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi ja impordi suhtarv. 2018. aasta algtase oli 0,74. Nimetatud näitaja oli 2021. aastal 0,83. Eesmärgiks on seatud, et suhtarv paraneb võrreldes algtasemega. Võrreldes 2020. aastaga kasvas piimasektori ekspordikäive 10%, kala- ja lihasektori ekspordikäive vastavalt 6% ja 8%. Teravilja ekspordikäive vähenes 18%. Statistikaameti jaanuaris 2022 avaldatud andmete kohaselt jäi 2021. aastal koristatud teraviljasaak 21% väiksemaks 2020. aasta saagist. Suurema rapsi kasvupinna tõttu koristati rapsi rekordsaak, mis panustas õlikultuuride ja õlikultuuride saaduste ekspordi kasvu. Eksport kasvas samuti suurenenud reekspordi ehk välismaalt sisse toodud kaupade taasväljaveo toel.

Eesti Konjunktuuriinstituudi 2020. aasta uuringust nähtub, et viimase 2 aastaga on **kodumaise toidukauba eelistamine** 18–29-aastaste noorte vanuserühmas kasvanud (2018. aastal 53%, 2020. aastal 70%) ning noorte üldine eelistus ei erine enam oluliselt 30–49-aastaste tarbijate vastavast näitajast. See annab tunnistust, et lastele ja noortele suunatud haridusliku sisuga tegevused on tulemuslikud, ent pikaajalise muutuse saavutamiseks on siiski oluline panustada lastele ja noortele suunatud teavitustöösse järjepidevalt, et kasvatada uut põlvkonda teadlikke tarbijaid.

Toiduainetööstus (sh joogitootmine) on pikaajaliste traditsioonidega haru Eesti töötlevas tööstuses. Eestis tegutseb toiduainetööstuse valdkonnas üle 800 ettevõtte (2020. a andmetel 815) (juriidilisi isikuid). Suurusgrupiti (tööga hõivatud isikute arvu järgi) on kõige enam alla 10 töötajaga mikroettevõtteid, mis moodustavad ~75% kogu ettevõtete arvust. Samas annavad mikroettevõtted vaid ~5% toiduainetööstuse müügitulust ja ~70% tuleb ettevõtetest, kus on üle 100 töötaja.

Toiduainetööstuses töötab umbes 3% hõivatutest ning sektor annab 2% Eestis loodud lisandväärtusest. Eesti majandust iseloomustas 2021. aastal kiire taastumine koroonakriisist. Toiduainetööstuste müügitulu suurenes 8,7% ja puhas lisandväärtus 4,9%. **Toiduainetööstuste kasumlikkus on viimastel aastatel vähenenud**. Kuna toidutööstusel tervikuna jäi toodangumaht 2021. aastal võrreldavaks eelneva aastaga, siis müügitulu kasv tulenes eelkõige toodangu kallinemisest. Suurima osa Eesti toidutööstuste toodangust annavad jätkuvalt piima- (23%) ja lihatööstus (19%), joogitööstuse osakaal oli 10% ja valmis loomasööda toodang moodustas 4%. Suurima panuse toiduainetööstuse lisandväärtuse loomisse andsid joogi-, piima-, pagari- ja lihatööstus, kõige tagasihoidlikum oli taimse õli tööstuse osakaal.

Põllumajanduse tööhõive on alates Eesti taasiseseisvumisest pidevalt vähenenud. Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ettevõtetes oli 2021. aastal hõivatud keskmiselt 26 200 inimest, moodustades koguhõivest 4,0%. Aasta-aastalt on põllumajanduse ja toidutööstuse tööhõive vähenenud, kuid viimastel aastatel on langus olnud aeglasem. Ettevõtete poolt tehtavad investeeringud on üheks hõivet vähendavaks teguriks. Tööjõuvajaduse seire uuringu OSKA21 andmetel prognoositakse, et kui üldiselt Eesti keskmine hõivatute arv jääb

[12] Avaldatud 05.02.2022 (SA)

lähiaastatel 2018. aasta tasemele, siis põllumajanduses hõive väheneb ka järgnevatel aastatel mõõdukalt. Sarnane tendents ei leia aset ainult Eestis, vaid ka mujal maailmas. Aastases võrdluses vähenes 2021. aastal põllumajanduse, kalanduse ja toidutööstuse sektorite hõive 2700 inimese võrra ehk 9,3%. Vaadates muutusi hõivatute vanusegruppide lõikes, siis üldiselt iseloomustab põllu-, metsamajanduse ja kalanduse sektorit vananemine. Näiteks vanusegrupi 50-74-aastased osatähtsus hõives on võrreldes sajandivahetusega 17 protsendipunkti suurenenud, mille tulemusel on lähiaastatel töötajate asendusvajadus keskmisest suurem. OSKA uuringust selgub, et vaatamata suurele lõpetajate arvule tunnevad tööandjad tööjõupuudust lõpetajate vähese erialale rakendumise tõttu. Kindlasti on mingi mõju ka rahvastiku üldisel vananemisel. Seega on vajalik põlvkondade vahetuse soodustamisega tuua noori põllumajandussektorisse.

Põllumajandus- ja toidutootmise konkurentsivõimeliseks arenguks on vajalik sissetulekute stabiilsus, mida mõjutab oluliselt põllumajandussektori avatus riskidele, mis võivad olla nii ettevõttesised kui ka -välised ning tekitada suuri nõudluse ja pakkumise tasakaalu muutumisi, mis suurendavad hindade ja põllumajandusturgude volatiilsust. **Põllumajandustootjate sissetulekutele avaldavad olulist mõju hinna-, tootmis-, ilmastiku-, makromajanduslikud ja poliitikariskid.** Riskijuhtimismeetmete kasutusele võtmise soodustamiseks on väga oluline tõsta teadlikkust riskijuhtimise vajalikkusest ja arendada selle rakendamise oskusi.

Nõudlus toidu järele maailmas üha kasvab ja tarbijate ootused toidu kvaliteedile on üha kõrgemad. **Eestil on head eeldused kvaliteetsete põllumajandussaaduste, toidukaupade ja muude tootmissisendite tootmiseks ja ekspordiks.** Seda toetavad nii puhas keskkond, hea looma- ja taimetervise seisund kui ka toimivad järelevalvesüsteemid. Väga oluline on panustada riigi ühtse ja eksporti toetava kuvandi loomisele, mis aitaks suurendada Eesti toodete ja tootjate tuntust. Riik on panustanud eksportööridele kontaktide leidmisele ja kontaktvõrgustike loomisele kaasa aitamisse. Kolmandate riikide turgude avamisel on väga tähtis osa Eesti taime- ja loomatervise ning toidujärelevalve toimival korraldusel, samuti tihedatel diplomaatilisel suhetel, mis saavutatakse läbi kõrgetasemeliste kohtumiste.

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport 2021. aastal oli hinnanguliselt 1,1 mld eurot. 2021. aastal põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilansi puudujääk vähenes 22% võrreldes algtasemega. Ligi kolmandiku ekspordist moodustab tooraine väljavedu. Tooraine hinnad maailmaturul on muutumises ja sõltudes tooraine hindadest ei pruugi ekspordikäibe kasv olla stabiilne. Maailmamajandust iseloomustas 2021. aastal taastumine koroonakriisist. Vene-Ukraina sõja tõttu on majanduse lähiväljavaade endiselt seotud ebakindlusega ning hetkeolukord soosib pigem ekspordi vähest kasvuootust. Kallinenud energiahinnad, sisendite hinnakasv ning ostujõu vähenemine oodatust kiirema hinnakasvu tõttu mõjutavad kaubavahetust. Ekspordi seisukohalt on Eesti toidusektori lähiaastate suurimaks väljakutseks leida uusi turustusvõimalusi väärindatud toodetele, mis aitaks maandada tooraine ekspordil hindade volatiilsusest tulenevaid riske ja ebakindlust ning tugevdada Eesti ettevõtete positsiooni välisturgudel. Oluline on kriisist mõjutatud ettevõtete seniste turustusvõimaluste taastumine välisturgudel ning uute ärikontaktide leidmine, mis aitab ettevõtjatel oma tavapärase majandustegevusega jätkata ning kriisist võimalikult kiiresti välja tulla.

Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordist ligi poole moodustab väljavedu nelja lähiriiki (Leetu, Lätti, Soome ja Rootsi), samas on sihtriikide arv aasta-aastalt suurenenud. Mida laiem on stabiilsete sihtturgude ring, seda kiiremini saavad ettevõtted reageerida nõudluse muutusele ja seda väiksem on ühe turu äralangemisest tulenev äriline risk.

Erinevad sekkumismeetmed aitavad Eesti põllumajandussaaduste tootjatel ja töötlejatel uutele sihtturgudele siseneda ning oma positsioone olemasolevatel sihtturgudel kindlustada. 2021. aastal oli välismessidel osalemiseks ja turundusürituste korraldamiseks võimalus taotleda turuarendustoetust ning toidu ekspordivõimaluste edendamise toetuse raames toimus ka kontaktreis Saksamaale.

Mahepõllumajandussektor kasvab hoogsalt nii maailmas, Euroopas kui ka Eestis. Tarbijate nõudlus mahetoodete järgi suureneb, järjest enam lisandub uusi mahetootjaid ning ühes sellega laieneb ka mahepõllumajandusmaa pindala. Mahepõllumajandusliku maa (sealhulgas üleminekuajal olev maa ja karjatatav mittepõllumajanduslik maa) pindala oli 2021. aasta lõpus 229 400 hektarit, suurenemine võrreldes 2020. aastaga 5587 ha võrra (2,5%). **Mahetootmisega tegelevaid põllumajandusettevõtteid oli 2021. aastal 2043**, võrreldes eelmise aastaga vähenes nende arv 7 võrra ehk 0,3%. Mahepõllumajandusettevõtted on aastatega ka järjest suuremaks kasvanud – 2021. aastal oli keskmises mahepõllumajandusettevõttes ligikaudu 112 ha mahepõllumajandusmaad. Igal aastal suureneb ka mahetooraine väärindamisega tegelevate ettevõtete arv. **2021. aastal tegeles mahetoorainest toodete valmistamisega 210 ettevõtet.** Palju toodetakse puu- ja köögiviljatooteid ning jooke, sh mahlu, nektareid, mahlajooke jms. Toodetakse ka tera- ja kaunviljatooteid, pagari-, pasta- ja kondiitritooteid, liha- ja piimatooteid, teesid ning õlisid. Järjest enam kasutatakse mahetooteid ka toitlustusasutustes, sealhulgas lasteasutuste toitlustamisel.

Biomajandus on nii „Põllumajanduse ja kalanduse arengukavas aastani 2030“ kui seda elluviivates programmides horisontaalne ja mitmeid tegevusi läbiv teema. Kestliku biomajanduse arendamist peetakse oluliseks ka pikaajalises strateegias „Eesti 2035“, kus Maaeluministeeriumile on antud teema osas juhtroll. Maaeluministeerium panustab ka „Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse“ (TAIE) arengukava 2021–2035 fookusvaldkonna „Kohalike ressursside väärindamine“ arendamisse. Taaste- ja vastupidavuskava (RRF) ressursitõhusate rohetehnoloogiate investeeringute tegevuse „Bioressursside väärindamine“ (kogueelarve on 23,8 mln eurot) raames toetatakse investeeringuid tootmistehnoloogia uuendamiseks, tootearenduseks ja bioressursside (sh kõrvalsaaduste ja jääkide) väärindamiseks, uuenduslike ressursitõhusate ja kõrge lisandväärtusega toodete väljatöötamiseks ning teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonivõimekuse kasvatamiseks. Toetuse taotlusvoor avaneb 2022. aasta esimesel poolaastal ja tegevused viiakse ellu 2026. aasta esimeseks poolaastaks. Taastekava bioressursside väärindamise investeeringutega viiakse ellu mahukad, Eesti majanduse jätkusuutlikku kasvupotentsiaali tugevdavad suurprojektid. ÜPP strateegiakava 2021-2027 raames valmistatakse samuti ette bioressursside väärindamise investeeringute sekkumist (alates aastast 2023), keskendudes eelkõige esmatootjatele suunatud väikeprojektidele (perioodi kogueelarve 3 mln eurot).

<u>Olulisemad tegevused ja arengud 2021. aastal:</u>

Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime:

- Jätkati väikepõllumajandustootja toetuse maksmist ja ka tootmisega seotud toetuste maksmist piima-, puu- ja köögivilja, ute ja kitse kasvatamise sektoris.

- Jätkati põllumajandustootjate tulemuslikkuse meetme, väikeste põllumajandusettevõtete arendamise meetme, mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetuse meetme, mesilaspere toetuse ja mesindusprogrammi ning koolikava toetuse rakendamist.

- Seoses COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse puhanguga, mis on avaldanud mõju kõikidele toetuse saajatele olenemata nende tegevusvaldkonnast, investeeringu või projekti suurusest ja eesmärgist, sest see mõjutas majandust tervikuna ja teeb seda ka edaspidi, pikendati põllumajandustootjatele ning toiduainetööstustele suunatud investeeringutoetusmeetmete investeeringute tegemise tähtaega.

- 2021. aastal algatas Vabariigi Valitsus **vedelkütuse erimärgistamise seaduse ja Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seaduse muutmise seaduse eelnõu** ja esitati Riigikogule. Seaduse eelnõu eesmärk on vähendada põllumajandus- ja kalandussektoris kasutatava erimärgistatud diislikütuse väärkasutamist ja seeläbi suurendada aktsiisilaekumist. Erimärgistatud diislikütuse näol on põllumajandus- ja kalandussektori konkurentsivõime seisukohast tegemist olulise soodustusega (ligikaudu 30 miljonit eurot aastas).

- 2021. aastal valmis analüüs ja ettepanekud biomajanduse arendamise kohta, mis esitati Vabariigi Valitsusele heakskiitmiseks. Jätkutegevusena koostatakse 2022. aasta jooksul ringbiomajanduse arendamise teekaart ja piirkondlikud ringbiomajanduse teekaardid. Jätkati sekkumiste ettevalmistamisega RRF ja ÜPP raames.

Põlvkondade vahetus:

- Jätkus põllumajandusliku tegevusega alustava noore põllumajandustootja toetuse meetme rakendamine ja noore põllumajandustootja otsetoetuse maksmine

Ühistegevus ja koostöö:

- Jätkus ühistegevuse pikaajalise programmi rakendamine ja selle raames ühistute arendamisse suunatud tegevuste elluviimine.

- Tehti muudatused tootjaorganisatsiooni ja tootjaorganisatsioonide liidu tunnustamise määrusesse, et aidata kaasa tulundusühistute tunnustamisele tootjaorganisatsioonina, mis suurendab nende turujõudu ja annab võimaluse saada erandeid konkurentsireeglitest.

Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal:

- Jätkati ühtse pindalatoetuse ning rohestamise toetuse rakendamist.

- 03.11.2020 otsustas VV eraldada reservist seoses COVID-19 levikuga **12 miljonit eurot põllumajandussektori toetamiseks**, toetus maksti 2021. aastal majanduslikku kahju enam kannatanud tegevusvaldkondade põllumajandustootjatele. 2021. aasta kevadel valmistati ette toetuspakett mahus 15,8 miljonit eurot põllumajandussektori erakorraliseks toetamiseks Covid-19 mõjudega toimetulemiseks. 2021. aasta lõpus valmistati ette teine toetuspakett mahus 5,5 miljonit eurot piima- ja sealihatootjate erakorraliseks toetamiseks Covid-19 mõjudega toimetulemiseks.

- Jätkati tegevusi EL turu läbipaistvuse rakendamiseks.

- Jõustus **põllumajandustoote ja toidu tarneahelas ebaausa kaubandustava tõkestamise seadus,** millega võeti Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/633, mis käsitleb põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas ettevõtjate vahelistes suhetes esinevaid ebaausaid kaubandustavasid. Seadus aitab kaitsta põllumajandustoote ja toidu müüjaid ostjate ebaausate kaubandustavade eest. Sellega keelustatakse 16 erinevat ebaausat kaubandustava, millest 9 on alati keelatud ja 7 on keelatud juhul, kui lepingu pooled pole selles kokku lepitud. Seadus võeti vastu 14.09.2021 ja jõustus 01.11.2021.

- Jätkus põllumajanduskindlustuse meetme rakendamine, mille raames toetati ka saagikindlustust.

- Euroopa Komisjonile esitati taotlus ja alates 1. jaanuarist 2022 on Eesti Euroopa viinamarjakasvatuse piirkonna nimekirjas.

Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand:

- **2021. aastal jätkati visioonidokumendi „Eesti toit 2015-2020" raames välja töötatud ja hästi toimivate Eesti toitu tutvustavate tegevusformaatide rakendamist.** Koostöös Eesti Peakokkade Ühendusega viidi koolides läbi projekt „Peakokad kooli". SA Maaelumuuseumid rakendas lastele suunatud toidu- ja maaelu teemalisi haridusprogramme ning korraldas haridusliku sisuga maaelu ja toidu teekonda tutvustavaid laagriprogramme. Toimus virtuaalne avatud toidutööstuste nädal ning septembris tähistati Eesti toidu kuud. Eesti toidupiirkonnaks valiti 2021. aastal Põhja-Eesti. Kohaliku toidu alase teavitustöö tegemiseks tehti koostööd kahe teleprojektiga, milleks oli lastele ja noortele suunatud telesaade „Magus Molekul" (eetris ETV 2-s) ning erinevatele vanuserühmadele suunatud telesaade „Suus sulav Eesti" (eetris ETV-s). Samuti panustas Maaeluministeerium Eesti kokkade meeskonna erialasesse ettevalmistamisse rahvusvaheliseks kokandusvõistluseks Bocuse d´Or Lyon 2021.

- 2021. aasta lõpus kinnitati **Eesti toidu visioonidokument** aastateks 2022–2025, mille raames tehakse institutsionaalset koostööd mitme teise toiduvaldkonnaga seotud ministeeriumi ning sektori esindusorganisatsioonidega.

- 2021. aasta märtsis lõppes 3,5 aastat kestnud 10 Läänemere-äärse riigi koostöös elluviidud Interreg projekt **„Baltic Sea Food"**. 25. märtsil 2021. a toimus projekti lõppkonverents, kus tutvustati projekti tulemina valminud ärimudeli raamistikku ning tutvustati kohaliku toidu edulugusid laiemale publikule. Projekti väljundina valmis 2020. aasta novembris Maaeluministeeriumi, MTÜ Eesti Maaturism ja Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja koostöös kohalike toidu- ja joogitootjate andmebaas (kohaliktoit.maaturism.ee), mille eesmärk on koondada kokku info kohaliku toidu ja joogi tootjatest ning talupoodidest üle Eesti.

- 2021. aasta juunis jõudis lõpule kaitstud geograafilise tähise „Sõir" registreerimisprotsess. Kvaliteedikava on avatud Kagu-Eesti piirkonna ettevõtjatele, kes turustavad tootespetsifikaadile vastavat sõira ning on teinud vastavasisulise teavituse Põllumajandus- ja Toiduametile. Nimetuse „Sõir" registreerimistaotluse esitas Maaeluministeeriumile Vana-Võromaa ja Setomaa piirkonna sõira-tootjate laiendatud huvirühm, kuhu kuulub 7 ettevõtet.

- **Toidu ekspordivõimaluste edendamise toetuse raames korraldati 2021. aasta oktoobris kontaktreis Saksamaale, kus osales üheksa ettevõtet.** Samuti jätkati turuarendustoetuse ja lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste arendamise toetuse rakendamisega.

- 2021. aasta kevadel alustas teadmussiirde pikaajaline programm **toidusektori müügivõime edenduse tegevusvaldkonnas,** mille eesmärk on Eesti eksportööride ekspordialaste teadmiste ning müügialaste oskuste parandamine. 2021. aastal korraldati koolitusprogrammid nii ekspordiga alustavatele ettevõtetele kui juba kogenud eksportööridele, toimusid erinevad infopäevad, ettevõtete personaalsed nõustamised ning toodeti mitmeid järelkuulatavaid taskuhäälinguid turgudele sisenemise ja ekspordiks sobiva toote arendamise teemadel.

- Jätkus põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavas osalemise toetuse ning toidukvaliteedikava raames toodetud tootest teavitamise ja toote müügi edendamise toetuse rakendamine.

Mahepõllumajandus:

- **Mahemajanduse tervikprogramm 2018-2021 lõppes.** PTA teenusdisaini projekti raames analüüsiti mahepõllumajanduse järelevalvega seotud kitsaskohti ja töötati välja võimalikud lahenduskäigud. Eesmärk on muuta järelevalve riskipõhisemaks ja sh anda tõendamiskoormust ettevõtjatele.

Koostöös HTMi ja MKMiga töötatakse välja mahepõllumajanduse edendamise tegevuskava aastateks 2023–2030. Avakoosolek toimus 2022. a jaanuaris, eesmärk on tegevuskava kinnitamine 2022. aasta teises pooles.

- **2021. a eraldati Maaeluministeeriumile riigieelarve arutelude käigus vahendeid, et täiendavalt laste tervisesse, toitumusharjumuste kujundamisse, mahepõllumajandusse ning keskkonna alastesse teadmistesse panustada ning toetada mahetoidu pakkumist koolides ja lasteaedades.** Lasteasutustes mahetoidu pakkumine aitab kaasa ka mahetoodete tarbimise suurendamisele ja turunõudluse kasvule. 2022. aastal alustame mahetooraine kasutamise kompenseerimisest koolidele ja lasteaedadele, mis kasutavad toitlustamise ökomärki, mis tähendab et vähemalt 20% toidu valmistamiseks kasutatavast toorainest on mahetooted. Lisaks on kavas korraldada koolitusi ja nõustamist toitlustajatele, koolidele ja omavalitsustele. 2022. aasta eelarve on 0,8 miljonit eurot ning taotlusi hakatakse vastu võtma 2022. aasta II poolaastal. Järgnevatel aastatel on eelarve suurendamise vajadus ca 0,4 mln eurot aastas.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- Tõhusa järelevalvesüsteemi tagamiseks on **tarvis tõsta Põllumajandus- ja Toiduameti suutlikkust tegeleda erinevate riskidega.** Järelevalve kompetents vajab tõstmist, et anda sektorile eksperthinnanguid mahepõllumajandusliku tootmise jaoks. Mahepõllumajanduse valdkonnas jõuab turule järjest enam erinevate tootenimetuste ja koostisega väetisi ja taimekaitsevahendeid, mida mahepõllumajandustootjad soovivad kasutada. Enne on aga vaja veenduda, et need tooted on mahepõllumajanduses kasutamiseks sobilikud.

3.7 Meede – Maa- ja rannapiirkonna areng

Meetme eesmärk on aktiivne ja elujõuline maapiirkonna elanikkond.

Meede jaguneb kaheks tegevuseks: maaelu ja kohalik kogukond ning finantsinstrumendid.

		Tegelik täitmine		Sihttasemed	
Planeerimistasand	Nimetus	2020	2021	2021	2022
Meede	**Maa- ja rannapiirkonna areng**				
Meetme mõõdik	Maapiirkonnas elavate 21–40-aastaste noorte osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus, %	27,68	27,52	27,76	27,76
Meetme mõõdik	Maapiirkonnas töötavate inimeste arv põhitöökoha asukoha alusel	179 800	186 000	162 600	179 800
Meetme mõõdik	Maapiirkonnas töötavate inimeste osatähtsus koguhõives osalejates põhitöökoha asukoha alusel, %	27,4	28,4	27,4	27,4
Tegevus	**Maaelu ja kohalik kogukond**				
Tegevuse mõõdik	Toetatud projektide abil loodud töökohad	1436,75	-	355,78	1200
Tegevuse mõõdik	Maaelanikkonna osakaal, keda hõlmavad kohaliku arengu strateegiad, (%)	63,84	63,84	63,84	63,84

Tegevus	Finantsinstrumendid				
Tegevuse mõõdik	Finantstootega toetatud lõppsaajate arv	234	254	128	250
Tegevuse mõõdik	Saavutatud võimendav mõju tootegruppide kaupa, mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen	1,23	-	1,14	1,17
Tegevuse mõõdik	Saavutatud võimendav mõju tootegruppide kaupa, pikaajaline laen	2,48	-	2,87	2,87

Maaeluministeeriumi valitsemisala tegevused on suunatud **maa- ja rannapiirkondade kestlikkuse tagamisele**, edendades nende sotsiaal-majanduslikku olukorda ning tugevdades ja rakendades vastava piirkonna ja sealse kogukonna potentsiaali. Oluline on tagada **põllumajandustootjatele, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevatele ning maapiirkonnas tegutsevatele ettevõtjatele parem juurdepääs kapitalile.** Oluline roll on **maapiirkonna maine teadlikul kujundamisel** (sh eestimaise väärtustamisel), **tööhõive ja majanduskasvu edendamisel ning keskkonnakvaliteedi säilitamisel** – need tegevused aitavad tagada atraktiivse elukeskkonna. Selleks toetame maapiirkonna arengusse panustavaid ning bio- ja ringmajandust soodustavaid tegevusi ning kohalikul algatusel põhineva alt üles lähenemisviisi rakendamist. Maapiirkonna areng seotakse tihedamalt inimkapitali arengu ja teadusuuringutega, tõhusa innovatsiooni toetamise ja tulemuslikkuse parandamisega, kõrget lisandväärtust loova ja eksportiva toiduainesektoriga ning kvaliteetse ja puhta toidu tagamisega.

Maapiirkonnas elab ja tegutseb pea **kolmandik Eesti elanikkonnast**, kellest ligi pooled tegelevad teenuste osutamisega, ligikaudu kolmandik põllumajanduse, jahinduse, metsamajanduse ja kalandusega ning viiendik töötleva tööstusega. Kokku pakub maapiirkond tööd 28% koguhõives osalejatest, s.o 186 000 inimesele.

Maapiirkonnas varasemalt domineerinud põllumajanduslike ettevõtete panus tööhõivesse on viimastel kümnenditel prognoositavalt vähenenud. Majandus maapiirkonnas on kohanenud ning muutunud oluliselt mitmekesisemaks tänu erinevates valdkondades tegutsevate tootmis- ja teenindusettevõtete osakaalu kasvule ja aktiivsete kohalike kogukondade kiirele arengule. Samas inimeste sissetulekud maapiirkonnas on keskmiselt madalamad ning hea palgaga töökohti napib. Üldise rahvastiku vananemise tõttu on tekkinud olukord, kus tööturult vanuse tõttu välja langevate inimeste arv maapiirkonnas on suurem kui sinna sisenevate noorte arv. Kui linnapiirkonnas 20–40-aastaste elanike arvu osatähtsus sama vanusegrupi üldarvus kasvab, siis maapiirkonnas see kahaneb.

Olulisemad lahendamist vajavad probleemid on eelduste loomine uute hästi tasustatud eripalgeliste töökohtade tekkeks ja kohalike kogukondade aktiivsuse suurendamine hea elu- ja ettevõtluskeskkonna kujundamisel. Uute töökohtade tekkeks eelduste loomiseks rakendatakse maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise investeeringutoetuse meedet. 2021. aasta lõpu seisuga on toetus määratud rohkem kui seitsmesaja ettevõtja investeeringuprojektidele kokku summas 57,1 miljonit eurot. Väljamakseid oli tehtud summas 35,5 miljonit eurot, mis on üle 50% meetme eelarvest. Ettevõtjate huvi meetme kasutamise vastu vajalike investeeringute tegemiseks on suur. Meetme mõju uute töökohtade tekkimisele maapiirkonnas on märkimisväärne, arvestades taotlustes prognoositud uute loodavate töökohtade arvu.

Töökohtade loomisel on suure panuse andnud ka LEADER meede. 2021. aasta lõpu seisuga on kasutatud 75% planeeritud eelarvest ning välja makstud umbes 73% planeeritud eelarvest.

Võrreldes eelmise aastaga on määratud ja makstud osakaalud väiksemad, sest 2021. aastal suunati täiendavaid vahendeid LEADER meetmesse. Euroopa Liidu ja Parlamendi (EL) määrusega nr 2020/2220, mille Euroopa Liidu nõukogu (liikmesriigid) ja Euroopa Parlament 2020. aasta 23. detsembril vastu võtsid (edaspidi *üleminekumäärus*) pikendati maaelu arengukava kestvust kahe aasta võrra ning suurendati maaelu arengukava eelarvelisi vahendeid. Senised tulemused LEADER rakendamisel on olnud head. Ettevõtjate ja kogukondade huvi pakutavate võimaluste vastu on suur, mida näitab esitatud taotluste suur hulk ning taotlustes prognoositud loodavate töökohtade ja kohalike kogukondade omaalgatuslike tegevuste märkimisväärne arv. 2021. aasta lõpu seisuga on loodud töökohti kordades rohkem kui algselt planeeriti.

Finantsinstrumendid on tõhusad turutõrke kõrvaldamiseks valdkondades, kus pangad ei anna laenu ning puuduvad muud investeerimise võimalused, näiteks väikeste põllumajandus- või maapiirkonnas tegutsevate või alustavate ettevõtete puhul, kellel puudub piisav krediidiajalugu või tagatisvara. Investeeringute turutõrgete kõrvaldamiseks tuleb aina rohkem rakendada uuenduslikke, põllumajanduse, kalanduse ja maapiirkonna eripära arvestavaid rahastamisvahendeid. 2021. aastal jätkus finantsinstrumentide rakendamine kahe toote, mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu ning pikaajalise investeerimislaenu kaudu. Tänu üleminekumäärusele said ka finantsinstrumendid täiendavalt 15 miljonit eurot üleminekuperioodil (2021-2022) laenude väljastamiseks. Uued vahendid andsid võimaluse taasavada laenude väljastamine, mis 2020. aastal eelarve vahendite lõppemise tõttu peatati. COVID-19 tingitud olukorra jätkumise tõttu tekkis mitmetel ettevõtjatel käibekapitali vajadus, mis kasvatas laenu lõppsaajate arvu 2021. aastal 254-ni. Saavutatud mõju mõlema finantstoote puhul viitab sellele, et lisaks laenusaajatele on finantstoodete kaudu kaasatud täiendavat ka erakapitali, mis võimaldab toetada suuremas ulatuses ettevõtjaid.

Olulisemad tegevused ja arengud 2021. aastal:

- **Üleminekumäärusega pikendati Eesti maaelu arengukava (MAK) 2014 – 2020 kahe aasta võrra ning lisandusid täiendavad vahendid.** Koos üleminekumäärusega, kaasati MAK vahendite hulka ka Euroopa nõukogu määruse (EL) 2020/2094 alusel vahendid COVID-19 kriisi järgse taastumise toetuseks (edaspidi *taastekava vahendid*). Maa- ja rannapiirkondade arenguks said täiendavaid vahendeid kõik kolm tegevust. Rahastamisvahendisse suunati 15 miljonit eurot taastekava vahenditest, millest 8 miljonit eurot läks põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamise investeeringuteks kõigi põllumajandusettevõtete majandustegevuse tulemuslikkuse parandamise ning põllumajandusettevõtete ümberkorraldamise ja moderniseerimise hõlbustamise, eelkõige eesmärgiga turul osalemise suurendamise ja turule orienteerituse ning põllumajandusliku tegevuse mitmekesistamise suunal, 4 miljonit eurot põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise mitmekesistamise investeeringuteks väikeettevõtete loomise ja arendamise ning töökohtade loomise hõlbustamise suunal ning 3 miljonit eurot maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise investeeringuteks mittepõllumajandusliku tegevuse mitmekesistamiseks, väikeettevõtete loomise ja arendamise ning töökohtade loomise hõlbustamise suunal. LEADER meetme vahendeid suurendati kokku 35 miljoni ulatuses, millest 30 miljonit eurot tulenes üleminekuperioodist ning 5 miljonit taastekavavahenditest. Üleminekuperioodi vahenditest 1,8 miljonit eurot nähti ette perioodi 2023 – 2027 kohaliku arengu strateegiate ettevalmistamiseks. Maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise meede sai täiendavalt taastekava vahenditest 14 miljonit eurot.
- **Maaelu Edendamise Sihtasustuse meetmete pikendamine.** 4. märtsi 2021. aasta VV kabinetiistungil otsustati 2020. aasta lisaeelarve meetmed ja kasutamata vahendid kanda üle aastasse 2021. Samuti kinnistati uus eelarvejaotus: laenukäendusele 62,3 mln eurot, laenudele

87,7 mln eurot, põllumajandusmaa kapitalirendile 50 mln eurot. Laenukäenduse meetme osas on tehtud otsused 168 ettevõtjale 49,6 miljoni euro osas ja lepinguid on sõlmitud 46,1 miljoni euro ulatuses. Põllumajandusmaa kapitalirendi osas on tehtud otsused 23 taotlejale 5,5 miljonit euro ulatuses ja lepinguid sõlmitud 4,7 miljoni euro ulatuses.

- **2021. aasta lõpus alustas MES kaaslaenu väljastamist maapiirkonnas kodu ehitamiseks või rekonstrueerimiseks.** Katseprojektina rakendatakse kaaslaenu esmalt Ida-Virumaa ja Kagu-Eesti (Põlva-, Võru-, ja Valgamaa) alla 1000 elanikuga asustusüksustes[13]. Sihtasutuse kaaslaenu maksimaalne summa on 100 000 eurot.
- **Euroopa Komisjon avalikustas „Maapiirkondade arengu pikaajalise visiooni aastaks 2040"[14].** Visiooni eesmärgiks on muuta maapiirkonnad võimekateks, ühendatuks, vastupanuvõimeliseks ja edukateks. Visiooniga koos luuakse maapiirkondade kokkulepe, ühendamaks avalikku sektorit ja sidusrühmasid ning suunatakse nad tegutsema lähtudes maapiirkondade elanike vajadustest. ELi maaelu arengu tegevuskava kaudu soodustatakse territoriaalset ühtekuuluvust ja innovaatiliste ettevõtete teket maapiirkondadesse, edendatakse uusi ja täiustatud oskusi, tagatakse parem taristu ja teenused ning võimendatakse kestlikku põllumajandust ja mitmekesist majandustegevust maapiirkondades. Eesti seisukohad Euroopa Liidu maapiirkondade arengu pikaajalise visiooni aastani 2040 kohta kinnitas Vabariigi Valitsus 4. novembril 2021.
- **Alustati Maaeluga arvestamise metoodika** (ingl k *rural proofing*) välja töötamist. Koostöös Rahandusministeeriumi ja Justiitsministeeriumiga uuendati maa- ja rannapiirkondade mõju hindamise osa ning alustati mõjude hindamise kitsaskohtade välja selgitamisega. Töö metoodikaga jätkub 2022. aastal, mil on planeeritud alustada ka rakendamisega.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse levikuga seotud piirangud ja kriis takistasid jätkuvalt projektitaotluste tegevuste ja investeeringute ellu viimist. Aasta teises pooles toimunud energiahindade kasv mõjutas samuti projektide elluviimist ning planeeritud investeeringute ja tegevuste ellu viimine osutus kallimaks. Lõplikud mõjud katkestatud või edasilükatud projektidest selguvad jooksvalt, kuid tänu MAKi pikenemisele on võimalik toetada täiendavaid projekte tagamaks eesmärkide saavutamise.

[13] 2022. aasta I kvartali seisuga on taotletud 13 kaaslaenu summas 677 tuhat eurot. Sõlmitud lepinguid on 7 summas üle 400 tuhande. Sõlmitud lepingutest 4 on eluaseme ostmiseks ja 3 ehitamiseks.

[14] https://ec.europa.eu/regional_policy/et/newsroom/news/2021/06/30-06-2021-long-term-vision-for-rural-areas-for-stronger-connected-resilient-prosperous-eu-rural-areas

4 Kalanduse programm

Programmi eesmärk	Kestlik kalandus, mis tagab sektori konkurentsivõime ning kalavarude säästliku majandamise.
Eesti 2035 sihid	Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed. Eesti majandus on tugev uuendusmeelne ja vastutustundlik. Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond. Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik.
Peavastutaja	Maaeluministeerium
Kaasvastutaja	Keskkonnaministeerium
Kaasatud asutused	Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA), Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA), Keskkonnaamet (KeA)

		Tegelik täitmine		Sihttasemed	
		2020	2021	2021	2022
Programm Kalandus	Lisandväärtus töötaja kohta ettevõtetes, mis tegelevad kalandusega (kutseline kalapüük, vesiviljelus ja kala töötlemine), €	**26579**	-	28 500	29 000
	Töökohtade arv ettevõtetes, mis tegelevad kalandusega (kutseline kalapüük, vesiviljelus ja kala töötlemine)	**1904**	-	1847	1857
	Heas seisus kalavarud, %	**39**	-	52	53

4.1 Kestlik kalandus

Meetme eesmärk on kestlik kalandus, mis tagab kalandusvaldkonna konkurentsivõime ning kalavarude säästliku majandamise.

Meede jaguneb viieks tegevuseks: kutseline kalapüük, vee-elusressursside töötlemine ja turustamine, vesiviljelus, Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi keskkonnakaitsemeetmete rakendamine ja kalavarude haldamise ja kaitse ning harrastuspüügi korraldamine (KeM tegevus).

		Tegelik täitmine		Sihttasemed	
Planeerimistasand	***Nimetus***	**2020**	**2021**	**2021**	**2022**
Meede	**Kestlik kalandus**				
Meetme mõõdik	Kutselise kalapüügi lisandväärtus sektori töötaja kohta, €	**48 689 (2019)**	-	56 000	56 500

Meetme mõõdik	Vesiviljeluse lisandväärtus sektori töötaja kohta, €	**27486 (2019)**	-	12700	24400
Meetme mõõdik	Tulemiga ``vastab nõuetele`` kontrollide osakaal kalakaitses, %	**68**	71	Tase ei ole langenud	Tase ei ole langenud
Meetme mõõdik	Majanduslik mõju (sotsiaalmajanduslik mõju) harrastaja kohta aastas, €	**210**	-	320	278
Tegevus	**Kutseline kalapüük**				
Tegevuse mõõdik	Ranna- ja sisevete kalapüügi sektoris hõivatute keskmine vanus	**53,7**	**53,9**	53,9	54
Tegevuse mõõdik	Kutselise kalapüügi ettevõtete töökohtade arv	**607 (2019)**	-	540	535
Tegevuse mõõdik	Kutselise kalapüügi ettevõtete keskmine palk (suhe Eesti keskmisesse), %	**81,8 (2019)**	-	98,2	94
Tegevuse mõõdik	Kutselise kalapüügi ettevõtete müügitulu, (EUR)	**70 392 500 (2019)**	-	64 800 000	65 100 000
Tegevus	**Vee-elusressursside töötlemine**				
Tegevuse mõõdik	Eksporditavate toodete koguväärtus, €	**121 608 465**	**129 895 675**	130 000 000	127 000 000
Tegevuse mõõdik	Kalandustoodete tarbimine Eestis, (kg inimese kohta)	**15 (2019)**	-	19	19,5
Tegevuse mõõdik	Kalatöötlemise lisandväärtus sektoris töötaja kohta, €	**21 811**	-	17800	18000
Tegevus	**Vesiviljelus**				
Tegevuse mõõdik	Vesiviljelus ettevõtete töökohtade arv	**64 (2019)**	-	107	70
Tegevuse mõõdik	Vesiviljelus ettevõtete keskmine palk (suhe Eesti keskmisesse), %	**50,24 (2019)**	-	53,6	53,6
Tegevuse mõõdik	Vesiviljelus ettevõtete müügitulu, €	**4 138 330 (2019)**	-	5200000	6000000
Tegevuse mõõdik	Vesiviljelussektori toodang, tonni	**1040**	-	1200	1400
Tegevus	**EMKF keskkonnakaitsemeetmete rakendamine**				
Tegevus	**Kalavarude haldamise ja kaitse ning harrastuspüügi korraldamine**				
Tegevuse mõõdik	Madalas seisus varude arv	**23**	**-**	18	18
Tegevuse mõõdik	Jõgedel avatud rändetakistuste arv (tk)	**108**	**114**	110	115

Kalavarud on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult. Seetõttu tuleb kalavarude kasutamist ja kaitset korraldada viisil, mis tagab varude kestlikkuse, võimaldades samas saada nende kasutamisest võimalikult suurt sotsiaalset ja majanduslikku tulu. Kalanduse majanduslike eesmärkide täitmiseks on oluline luua tingimused elujõulisele ja konkurentsivõimelisele

vesiviljelus-, kalapüügi- ja vee-elusressursside töötlemise sektorile, pöörates enim tähelepanu tootlikkuse tõstmisele ja lisandväärtuse kasvule.

Kutselise kalapüügi, kalatöötlemise ja vesiviljeluse valdkonnas tegutses 2020. aastal 242 ettevõtet 1904 töötajaga. Sektori ettevõtete toodangu müügitulu oli 225 milj €. Võrreldes 2019. aastaga on ettevõtete arv vähenenud 17 üksuse võrra, aasta keskmine tööga hõivatud inimeste arv on suurenenud 15 inimese võrra. Müügitulu suurenes võrreldes 2019. aastaga 14,2 milj euro võrra. Lisandväärtus sektori töötaja kohta oli kalapüügis ja vesiviljeluses 39 508 eurot ning kalatöötlemises 21 811 eurot. Kalatöötlemises on see näitajad võrreldes 2019. aastaga jäänud samasse suurusjärku samas kalapüügis ja vesiviljeluses vähenenud 7150 euro võrra. Trendid on tingitud peaasjalikult COVID-19 leviku mõjudest ning tootmissisendite hindade kallinemisest.

Eesti kutselise kalapüügi kogumaht oli 2021. aastal 72 428 tonni ning selle väärtus esmakokkuostuhindades üle 56,5 milj euro.

Tööjõu vananemine ja kutselise kalapüügi vähene atraktiivsus noorte silmis vajab sektori kestma jäämise tagamiseks kalandussektorist positiivse kuvandi loomist ja tõhusamat koostööd teadus- ja haridusasutuste, ettevõtete ning avaliku sektori vahel.

2020. aastal **COVID-19 levikust tingitud müügikäibe vähenemise tõttu** fokusseeriti EMKF toetusmeetmeid müügikäibe vähenemise hüvitamisele kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmise ning töötlemisega tegelevatele ettevõtjatele, mille lõplikud väljamakseid ettevõtjatele tehti 2021. aasta alguses.

Kalatöötlemissektori konkurentsivõime tõstmiseks tuleb pöörata enim tähelepanu lisandväärtuse kasvule tootearenduse kaudu ja kaasata selle saavutamiseks senisest enam teaduspotentsiaali. Kalatööstuste poolt loodi 2021. aastal 14,9 miljonit eurot lisandväärtust, mis vähenes eelmise aastaga võrreldes 10,4%. Kalatöötlemise lisandväärtus sektoris töötaja kohta oli 2020. aastal 21 811 eurot.

Eestis on kalatarbimine viimase kolme aastaga langenud. Värskeima, **2020. aastal Konjunktuuriinstituudi tehtud uuringu järgi on kala kogutarbimine Eestis langenud koguni 15 kg-ni elaniku kohta aastas.** Eesti kalatoodetega isevarustatuse tase oli 2021. aastal 368%, mille mõningast langust eelnevate aastatega võrreldes mõjutab ka kutselise kalapüügi sektori püügivõimaluste vähenemine. Kvaliteetse ja kõrge lisandväärtusega kala- ja vesiviljelustoodang, tarbijateadlikkuse kasv ja kalavarude kestlik majandamine loovad eeldused toodete tarbimise suurendamiseks. Kalasöömise harjumuse taastamiseks jätkab Maaeluministeerium kaheaastase kampaaniaga „Kala kõlab hästi“, mille eesmärk on tuua kala kui väärtuslik toiduaine tagasi inimeste meeltesse. Teavituskampaania kestab 2023. aasta märtsini.

Kuna Eestis püütakse üle kolme korra rohkem, kui siin ära tarbitakse, siis sõltub **kalapüügisektori majanduslik kestlikkus paljuski ekspordist**, kus oluliste turgude äralangemine võib vähendada sektori tulusust. Nii näiteks vähenes kilu- ja räimepüügisektori tulusus, kui Venemaa turule kehtestati ekspordipiirangud. COVID-19 levikust tingituna vähenes Euroopa-suunaline eksport eeskätt magevee kalade (koha, ahven) töötlemisega tegelevatel ettevõtjatel, kuna HoReCa nõudlus langes ära ning kaup jäi seisma külmladudesse. Toiduraiskamise vältimiseks taotles Maaeluministeerium 2021. aastal Vabariigi Valitsuse reservist üle 1,8 miljonit euro, et võimaldada COVID-19 puhangust tingitud olukorras kalapüügitoodete töötlemisega tegelevatele ettevõtjale erakorralist toetust. 2022. aasta alguseks maksti ettevõtjatele toetusena välja kokku 433 503 eurot.

Eesti tegutseb viis kalapüügi- ja vesiviljelussektori tootjaorganisatsiooni ning neile lisaks veel kilu- ja räimepüügiga tegelevaid tootjaorganisatsioone koondav tootjaorganisatsioonide liit. Tootjaorganisatsioonide liidul on Paldiskis asuv moodne ja kõrgtehnoloogiline kalakomponenditehas, mille toodang on nii kalajahu kui kalaõli, andes 1% ja 1,6% Euroopa vastavast kogutoodangust.

Eesti **vesiviljeluse** moodustavad järgmised tegevusvaldkonnad: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus ja kala kasvatamine looduslikesse veekogudesse taasasustamiseks ning alustatud on karbi ja vetikakasvatuse arendamisega. **2022. aastal oli Põllumajandus- ja Toiduametis vesiviljelustootjana registreeritud 51 tegutsevat vesiviljeluskasvandust, kellest 29 kasvatas kala ja 22 jõevähki.** Võrreldes 2019. aastaga langes tootmismaht 2020. aastal 20 tonni. Kogutoodang oli 1040 tonni, mida võib siiski lugeda Eesti kalakasvatustoodangu puhul üpriski kõrgeks toodangumahuks alates 1992. aastast. Palk on sektoris rahalises mõttes küll tõusnud, kuid üldise Eesti keskmise palgatõusuga ei ole suudetud sammu pidada. Vesiviljelussektoris toimunud tööjõulanguse tõttu on suurenenud lisandväärtus töötaja kohta, kus arvestades COVID-19 tingitud negatiivsest mõjust majandusele ei pruugi tööhõive vesiviljeluses kasvada. Merevesiviljeluse arendamisel võib tööhõive sektoris kasvutrendi näidata ning see võib mõningal määral lisandväärtuse kasvu töötaja kohta vähendada.

Heas seisus varude osakaal langes 2020. aastal 39% peale ja tõenäoliselt on langust oodata ka 2021. aastal (2018. a oli 50% varudest heas seisus). Varude seisund on halb. Suur väljakutse heas seisus varude taastamiseks on rannapüügis püügikoormuse vähendamine, püügivahendeid on liiga palju võrreldes kala populatsiooni suurusega. Samuti on vajalik kalavarude kaitsemeetmeid ajakohastada, näiteks tõsta ahvena alammõõtu. Eesmärgiks on tõsta 60% varudest heale tasemele 2030. aastaks. Praegu oleme liikunud eesmärgist eemale. Eesmärk on ambitsioonikas ja nõuab head koostööd KeM ja MeM valitsemisalade vahel.

2020. a oli majanduslik mõju 1 harrastaja kohta aastas 210 eurot ja ilmselt andsid siin osalise tagasilöögi rangelt kehtestatud koroonapiirangud. Mõõdik on otseselt seotud Eesti majanduse üldise taseme ja heaoluga, kui majanduse üldnäitaja väheneb, vähenevad ka kulutused harrastuspüügile. Mõõdiku tulemused selguvad igal teisel aastal. Järgmise info saame harrastusuuringuga, mis teostatakse 2022. a kohta ja valmib kevadel 2023.

<u>Olulisemad tegevused ja arengud 2021. aastal:</u>

- Leevendamaks COVID-19 tingitud negatiivset majanduslikku mõju kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootjatele ja töötlejatele, võimaldati PRIA kaudu EMKF 2014–2020 vahenditest **hüvitada müügikäibe vähenemisest tekkinud majanduslikku kahju**. Müügikäibe hüvitamise taotlusi esitati mõlema sektori peale kokku summas 1 576 126 eurot. Lisaks võimaldati tunnustatud kalapüügisektori tootjaorganisatsioonidele maksta hüvitist ajutise ladustamise eest juhul, kui kalapüügitooteid ei õnnestunud COVID-19 olukorra tõttu turul realiseerida. Ladustamisabi taotleti kokku summas 998 734,3 eurot. Mõlema meetme lõplikud väljamaksed ettevõtjatele tehti 2021. aasta alguses.

- Tõstmaks Eesti inimeste kalatarbimise harjumusi kutsuti EMKF 2014–2020 vahendite toel ellu **kampaania, mille eesmärk on tõsta Eesti inimeste kalatarbimist.** Kampaania on ellu kutsutud võimaluste nägemiseks, soodustada tarbija ja kalatoodete pakkuja kokkusaamist. Kampaania idee on „Kala kõlab hästi“, mille märksõnadeks on maitsev, lihtne ja soodne. Kampaania südameks on koduleht www.kalatoidud.ee. Kampaania idee leiti rahvusvahelise ideekonkursi ja laiapõhjalise žürii hindamise tulemusel.

- Maaelu Edendamise Sihtasutuse kaudu pakutavate Euroopa Kalandusfondi 2007-2013 ja EMKF 2014–2020 laenumeetmetele võimaldatakse COVID-19 tingitud olukorra tõttu **ettevõtja taotluse alusel vähendada juba sõlmitud laenulepingute intressi kuni kaheks aastaks** nii, et intress ei oleks väiksem kui 1% + EKP määr.

- **Ühistegevuse soodustamiseks jätkab tegutsemist viis kalapüügi- ja vesiviljelussektori tootjaorganisatsiooni ning neile lisaks veel traalpüügi organisatsioone koondav tootjaorganisatsioonide liit**. 2021. aastal tunnistati kehtetuks tulundusühistu Kalakasvatajate Ühistu Ecofarmi tunnustus kalandustoodete tootjate ühendusena. Kalandusvaldkonnast teadlikkuse tõstmiseks ning positiivse kuvandi loomiseks korraldas Kalanduse Teabekeskus 2021. aastal EMKF 2014–2020 finantseerimisel kokku 31 koolitust ja teabepäeva, osales infotelgiga kahekümnel avalikul üritusel ja festivalil ning organiseeris kaks konverentsi. Teabekeskuse tellimusel valmis 10 uuringut ning anti välja seitse trükist ja kaks rakendust. Teostati konkurss "Aasta Kalandustegu". Suurima ettevõtmisena toimus Läänemere kilu ja räime kui kvaliteetse kalatoorme populariseerimise kampaania Ukrainas, mis tuli küll Venemaa agressiooni tõttu 2022. aasta veebruaris kõige otsustavamas faasis lõpetada.

- Ukraina on üks püsivamaid ekspordipartnereid kilu ja räime ekspordil ning on kalatoodete kaubagrupis viie peamise ekspordipartneri hulgas. **Venemaa invasioon Ukrainasse häirib kalapüügitoodete eksporti.** Arved, mis olid Venemaa sissetungi ajaks Ukraina poolt Eesti ettevõtjatele tasumata, jäävad tõenäoliselt maksmata. 2022. aasta saab olema väga keeruline eriti nendele ettevõtjatele, kes on sõltuvad Ukraina turust. Inimestele stabiilise töö tagamiseks jätkatakse püükidega. Vältimaks suurte laovarude tekkimist külmladudesse, tuleb leida kaubale alternatiivseid turge.

- Jätkus erinevate infosüsteemide arendamine ja ajakohastamine. Kutselise kalapüügiga seonduvate andmete kogumiseks ja andmehalduseks **sõlmiti kolme aastane raamleping kutselise kalapüügi registri ja selle allregistrite arendamiseks.** Aastatel 2021-2022 on väljatöötamisel lahendused täiselektroonilisele andmeedastusele üleminekuks, mis võimaldab andmete operatiivsemat ja kvaliteetsemat kogumist ja töötlemist, samuti tõhusamat kalapüügialase järelevalve korraldamist. Lisaks on teostamisel kaasaegsete põhimõtete juurutamine nii registri juurdepääsu õiguste kui üleüldise kasutajamugavuse vaates. **Harrastuskalapüügi korraldamise efektiivsemaks toetamiseks, valmistas Keskkonnaamet ette TEHA klienditoe tagamise, mis käivitus 2022.**

- **Riigikogu maaelukomisjon algatas kalapüügiseaduse muutmise seaduse eelnõu.** Sellega soovitakse Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel lisaks püügivahendite piirarvuna püügiõiguse omanikele jaotatavatele püügivõimalustele ka aastase lubatud saagi jaotamise võimaldamist väljapüügimahuna püügivahendite kohta (individuaalkvootidele üleminek). Samuti soovitakse eelnõuga kaotada võimalus jooksval aastal kalapüügiõiguse kasutada andmine ning korduva tõsise rikkumise korral sätestada kalapüügiõiguse vähendamine. Riigikogu komisjonides toimusid arutelud menetluses oleva seaduse eelnõu üle, kuid lõpliku selguseni eelnõu sisu osas 2021. aastal ei jõutud.

- **Keskkonnaametis jätkati kalapüügi järelevalvet senisel tasemel.** KeA- le pandud kohustused on täidetud (Peipsi kokkulepped, Euroopa traalpüügi mahud jt). Parendatud on kontrolli- ja järelevalve süsteeme. Olulisemate kalaliikide, suurema püügisurvega tegevuste üle on kontroll saavutatud, need on kaetud kontrollikavadega, et järelevalve oleks eesmärgistatud ja ressurss suunatud õigesse kohta. Tähtsamatest kontrollikavadest võib välja tuua lõheliste ja jõevähi oma.

- **2021. aastal avati 6 paisu:** Sinialliku, Helme, Unukse (Pada jõel), Otri ja Jõekääru pais (Udriku ojal) ning Kaldamäe pais samanimelisel ojal. See on pidev töö rändetakistuste likvideerimiseks, käib aktiivne lahenduste otsimine koostöös teadlaste ning KeM-i haldusala asutustega.

- **Kalavarude haldamise ja kaitse ning harrastuspüügi korraldamiseks olulised õigusaktid on kehtestatud** (nt kutseliste püügivõimaluste ja tasude määrus, ajutised püügipiirangud nii kutselistele kui ka harrastajatele).

- KIK-i abiga on toetatud harrastuspüügi taristute arendamist.

- Kalandusuuringud on läbi viidud ning saadud soovitused teadlastelt.

Peamised kitsaskohad, mis takistasid tulemuste saavutamist:

- **COVID-19 haigust põhjustav koroonaviiruse levik** vähendas Euroopa suunalist eksporti eeskätt magevee kalade (koha, ahven) töötlemisega tegelevatel ettevõtjatel, kuna HoReCa nõudlust 2021. aasta esimese pooles ei olnud. Üldiselt hakkas kaubavahetus aasta kestel tasapisi taastuma ja Eesti päritolu eksporditavate kalatoodete koguväärtus ja mahud olid 2021. aasta lõpuks tõusutrendis. Magevee kalade töötlejatele võib 2022. aasta tulla endiselt keeruline, sõltudes ka sellest, kui kiiresti HoReCa sektoris suudetakse Lääne-Euroopas olevad laovarud ära kasutada.

- **Tootmissisendite kallinemine on avaldanud suurt mõju ka kalandussektorile**, tõstes kulutusi nii tootmises, töötlemises kui kalakasvatuses, ning avaldudes ühtlasi kala kalatoodete hindades poelettidel. Inimesed tunnetavad toiduainete hindade muutusi igapäevaselt poes käies vahetumalt, ning reageerivad hinnatõusule tihti ka kala asemel odavamate alternatiivide kasuks otsustamisega, mis pärsib ka kalatarbimise tõusu.

- **Tooraine hinnad lõheliste osas** olid viimase kümnendi madalaimal tasemel, mis võimaldas eeskätt lõhe ja forelli töötlejatel mõnevõrra soodsamalt valmistada kalatooteid. See mõjutas aga Eesti vesiviljeluse sektorit, kus ca 90% kasvatatavast toodangut moodustab vikerforell. Kohalikud tootjad konkureerivad eksporttoodetega, mille turuhind on Eesti toodete tootmishindadega sarnane. 2022. aasta alguses on lõheliste hinnad võrreldes 2021. aasta sama ajaga ca 30% tõusnud.

- **Merevesiviljeluses,** kus on potentsiaali vesiviljelustoodangu mahu oluliseks suurendamiseks, **pärsib arengut erinevate osapoolte vahel ühise arusaamise puudumine merekeskkonda lisanduvate toitainete kompenseerivatest meetmetest, mis võimaldaks majanduslikult jätkusuutlikku tootmist.**

- **Kalapüügiseaduse muutmise seaduse menetlusprotsessi venimine** takistab tõhusamat kalapüügiõiguse tõsiste rikkumiste karistussüsteemi rakendamist ning teiselt poolt ka võimalust minna üle täiselektroonilisele kalapüügiga seonduvate andmete edastamisele, kuivõrd kalapüügiseaduse muutmise seadusega luuakse selleks vastav volitusnorm. Hetkel puudub selgus ja ajaplaan, kuidas eelnõu menetlus jätkub ning kas seda jõutakse menetleda Riigikogu praeguse koosseisu ajal. Sellest tulenevalt on raskendatud ka kutselise kalapüügi registri arendustööde ja teiste õigusaktide väljatöötamise planeerimine nii õigusloome protsessi, IT-arenduste kui ka sihtrühmade muudatusteks ettevalmistamise mõttes.

- **Laiapõhjalised kalakaitsemeetmed nõuavad tugevat poliitilist** tahet (püügivahendite piirarvu korrigeerimine, ahvena alammõõdu tõstmine, püügivahendite silmasuuruse korrigeerimine rändeteede avamine).

5 Aruandeaasta eelarve täitmine

	2021. a esialgne eelarve (tuhat eurot)	2021. a lõplik eelarve (tuhat eurot)	2021. a täitmine (tuhat eurot)
Programm - Põllumajandus, toit, maaelu			
Investeeringud	2 351	5 302	3 535
Kulud	408 557	407 164	391 843
Põllumajanduskeskkond			
Investeeringud	142	1 869	780
Kulud	104 107	97 736	95 245
Taimetervis, loomade tervis ja heaolu			
Investeeringud	45	407	229
Kulud	21 770	22 433	18 267
Toiduohutus			
Investeeringud		272	267
Kulud	9 741	10 788	10 112
Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses			
Investeeringud	15	1 328	1 078
Kulud	34 506	34 522	33 722
Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine			
Investeeringud	344	1 269	1 105
Kulud	199 078	217 734	212 536
Maa- ja rannapiirkonna areng			
Investeeringud	131	158	77
Kulud	39 355	23 951	21 962
Programm - Kalandus			
Kestlik kalandus			
Investeeringud (MeM)	44	638	406
Kulud (MeM)	28 400	18 199	16 153
Investeeringud (KeM)	110	556	377
Kulud (KeM)	5803	8050	6242